

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Třetí křížová výprava
Lucie Minářová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Třetí křížová výprava

Lucie Minářová

Vedoucí práce:

PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Ph.D.

Katedra antropologických a historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Tímto děkuji PhDr. ThLic. Drahomíru Suchánkovi, Ph.D. za vedení mé práce.

Obsah

1. Úvod	6
2. Kontext doby	8
2.1 První křížová výprava	11
2.2 Druhá křížová výprava.....	13
3. Třetí křížová výprava	17
3.1 Příčiny a průběh třetí křížové výpravy	18
3.1.1 Výprava vedená Barbarossou.....	20
3.1.2 Výprava vedená Richardem Lvím srdcem a Filipem II. Augustem	26
3.2 Důsledky	37
4. Závěr.....	44
5. Resume.....	47
6. Seznam literatury	48
6.1 Prameny	48
6.2 Literatura.....	48
6.3 Encyklopedie	50
7. Seznam příloh.....	51

1. Úvod

Tématem mé bakalářské práce je Třetí křížová výprava (1189-1192) a jejím cílem pak popsat a analyzovat příčiny, průběh a důsledky výpravy. V rámci této snahy je nutné zasadit třetí kruciátu do kontextu doby, a tudíž nejprve přiblížit události předcházející výpravám a následně stručně shrnout první dvě výpravy, než se pokusím popsat hlavní události třetího křížového tažení.

Dané zaměření jsem si vybrala z více důvodů. Jednak je mi téma blízké a v nastávajícím období bych se mu dále chtěla věnovat. Dále se zde spojují dva faktory, které mě během mého studia na filosofické fakultě zaujaly. Jedná se o dějiny, v jejichž studiu bych chtěla dále pokračovat, a určitou část vývoje církve spadající pod religionistiku, která je mým studijním zaměřením. Zpracováním daného tématu jsem si rozšířila dosavadní znalosti a naučila se lépe zpracovávat informace z literatury. V práci jsem se nesnažila zachytit všechny detaily třetí křížové výpravy, ale spíše poskytnou ucelený výklad o hlavních událostech a zasadit je do kontextu doby. Má práce by měla zpřehlednit dané téma a být tak popřípadě nápomocná budoucím čtenářům, kteří se o toto téma budou zajímat, nebo si jen budou potřebovat doplnit informace. Doufám, že toto bude jedna z možností, jak je získat.

Literaturu, kterou jsem měla k dispozici a z které jsem čerpala, lze rozdělit do dvou skupin. Do první z nich bych zahrнула knihy týkající se přímo tématu třetí křížové výpravy. Mezi hlavní zdroje bych tak zařadila knihu *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta, historie o výpravě císaře Fridricha sestavená jakýmsi rakouským klerikem, který se jí účastnil, jménem Ansbert*, kterou z latiny přeložil Pavel Soukup a také ji opatřil historickým úvodem. Dalším důležitým titulem pro mou práci je kniha *Bůh tomu chce*, s podtitulem *Češi a Moravané na III. křížové výpravě do Svaté země* od Karla von Wetzkyho. Tato dvě díla jsou stěžejní pro podkapitolu věnující se výpravě vedené Fridrichem Barbarossou. Do této skupiny bych zařadila dále knihu *Třetí křížová výprava 1191: Richard Lví srdce, Saladin a zápas o Jeruzalém* od autora jménem David Nicolle. Kniha popisuje vojenský konflikt mezi anglickým králem Richardem I. a sultánem Saladinem, a poskytuje tak základní informace pro podkapitolu zabývající se výpravou vedenou Richardem I. Bohužel je to také jediná kniha, z těch, které jsem měla

k dispozici, zabývající se důkladně průběhem bitev. Z tohoto důvodu na ní stojí většina textu již zmíněné podkapitoly. Do druhé skupiny by pak patřila literatura zaobírající se obecnějšími dějinami křížových výprav a poskytující popis souběžných událostí. Jedná se například o knihy *Křížové výpravy* od Antonyho Bridge, *Dějiny středověké Evropy* od autorů Václava Dršky a Dany Pickové, *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik* od Věry Hrochové nebo o knihu *Dějiny Byzance*, jejímž autorem je Bohumila Zástěrová a kolektiv.

Při zpracování své práce jsem využívala hlavně metodu popisnou a analytickou. Avšak jednou z metod byla také metoda komparační. V bakalářské práci jsem ji využila ke srovnání různých zdrojů a tedy ke zjištění shodných či rozdílných názorů a hypotéz na danou problematiku. Dále jsem například při výkladu dějin Byzantské říše využila metody historické.

Ještě bych ráda přiblížila rozčlenění své práce. Po obsahu a úvodu následuje kapitola, ve které stručně popisuji události předcházející vyhlášení křížových výprav. Podkapitoly se týkají první a druhé křížové výpravy, jedná se tedy o jejich příčiny, průběh a důsledky. Na tuto kapitolu plynule navazuje hlavní část práce, které je věnován největší prostor. V této části stručně přibližuji události bezprostředně následující po druhé výpravě, vedoucí později k vyhlášení v pořadí již třetí kruciáty. Dále pak hlavní část mé práce obsahuje podkapitoly analyzující průběh tažení. Zde věnuji pozornost dvěma částem výpravy, první vedené německým císařem Fridrichem Barbarossou, která sice neměla dlouhého trvání, a jen málo účastníků dorazilo do vytyčeného cíle, ale Barbarossa byl důležitou postavou středověku a z toho důvodu nesmí zůstat opomenut. Druhá část výpravy, které se účastnil anglický král Richard I., zvaný Lví srdce, a francouzský král Filip II. August, dorazila do svého vytyčeného cíle, ale očekávané výsledky přesto nedosáhla. Poslední podkapitola se týká důsledků třetí křížové výpravy a shrnutí událostí, které se udály po skončení výprav, a odchodu křížáků ze Svaté země. V závěru jsem se pokusila shrnout a zhodnotit důsledky konceptu křížových výprav a objasnit tak, že přestože nezanechaly trvalý odkaz v Levantě, jsou důležitou součástí světových dějin.

2. Kontext doby

Jedenácté století se v Evropě vyznačovalo hlubokými politickými otřesy. Již existovaly všechny pozdější evropské velmoci, ale jejich postavení a vzájemný poměr sil byly nestálé. Toto období se vyznačovalo rozpady a hlubokými vnitřními spory starých slavných říší raného středověku. Politické dění se soustředilo ke Středomoří, které bylo chápáno jako středisko posvěcené tradicí a církví. Zároveň se rodila nová centra politické moci, pro která představovalo Středomoří cíl expanze nebo kolébku latinského křesťanství, ale už nikoli symbol středu světa.¹ Avšak největším problémem jedenáctého století se stal boj o investituru, neboli boj mezi mocí papežskou a císařskou.²

Další znak tohoto období tvořila hospodářská uzavřenost a rozdíl v úrovni společenského vývoje. Výrazně pokročil proces feudalizace a v následujícím století byla feudalizace násilně prosazena téměř v celé Evropě. Jejím důsledkem se stal lenní systém, skrze nějž se zrodila vrstva rytířů. K významné změně došlo ve vztazích mezi Římem a Konstantinopolí – dvěma centry křesťanství – jejímž důsledkem bylo církevní schizma.³

Člověk v období středověku byl neustále posedlý pocitem viny a myšlenkou na smrt. Pocit viny se objevoval díky kontrastu mezi jeho činy a křesťanskými ideály. Lidé byli schopni snášet mnohá utrpení za cenu odpuštění hříchů. Neustále je pronásledovala myšlenka na smrt, neboť ta byla všudypřítomná, ať bylo její příčinou chronické násilí, nebo přirozené příčiny. Obojí mělo velký vliv na tehdejší způsob života. Lidé žili ze dne na den, neboť zítřka už se nemuseli dožít.⁴

„Všeobecně byl rozšířen kult relikvií, a i když se na něj díváme v nejlepším případě s nedůvěrou a v nejhorším s posměchem a opovržením, měl svoji logiku.“⁵ Pokud můžeme v dnešní době opatrovat předmět, který patřil nám blízké osobě, mohl tehdejší středověký člověk uchovávat třísku z kříže, na kterém se kdysi Kristus obětoval ve prospěch všech lidí. Takovéto předměty vlastnila mnohá města, Řím jich byl plný,

¹ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982, s. 9.

² DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. 1. vyd. Praha: A. Skřivan ml., 2004, s. 146.

³ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 12–13.

⁴ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995, s. 10–11.

⁵ Tamtéž, s. 14.

ale nemohl se srovnávat s Konstantinopolí, kde se zastavovali poutníci z celého světa směřující do Svaté země. Nejvíce ceněna byla hlavně místa spojená s Kristovým životem a jeho působením. Pro pouť do těchto míst byli lidé ochotni podstoupit jakékoli nebezpečí.⁶

Rok 638 byl pro křesťany velkým otřesem. Jeruzalém byl dobyt islámskými armádami, ale pro překvapení všech se muslimové mnohdy chovali lépe jak Byzantinci. Muslimové povolovali křesťanům uctívat a věřit v to, co považovali za správné, a dovolovali poutníkům ze Západu navštěvovat jejich svatostánky.⁷ Více než víra zajímaly muslimy peníze, které poutníci přinášeli a hodlali je zde utratit. Proto poutníky ochraňovali a urovnávali spory mezi křesťany různých vyznání.⁸ Od 7. do 11. století vzrostl ve Svaté zemi počet vyznavačů islámu, a to především na venkově pod nátlakem místních vrchností. Většina měst při syrském a palestinském pobřeží však zůstala až do 11. století křesťanská. Z hlediska věrouky však křesťanská menšina zdaleka nebyla jednotná. Již od 5. století se ve východních provinciích byzantské říše začaly rozšiřovat hereze, přičemž hlavním důvodem neshod byla otázka Kristovy podstaty. Zrodili se tak heretici nazývaní nestoriáni, kteří zdůrazňovali převahu lidské složky v osobnosti Krista. Jako jejich protipól vznikla hereze nazývaná monofyzitismus, uznávající jedinou božskou podstatu Krista. Na jihu to byli křesťané žijící v Egyptě, později nazývaní Koptové, na severu arménská církev a křesťanské obce v Sýrii, nazývaní jakobité. Západní obyvatelé tak nepřicházeli do zemí obývaných jen „nevěřícími“.⁹ *„Zmocnili se zemí, jejichž obyvatelstvo tvořilo po celá staletí nepřehlednou a pro západ nepochopitelnou mozaiku složenou z ortodoxních křesťanů, příslušníků monofyzitských a nestoriánských sekt a ze skupin židovských. Všechny tyto skupiny byly ovšem prostoupeny muslimským obyvatelstvem a byly ovládány muslimskou feudální třídou.“*¹⁰

Polonomádské kmeny z oblasti Střední Asie byly ze začátku pouze neškodným sousedem abbásovské říše¹¹, využívaným pro svou vojenskou zdatnost. Během

⁶ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 14–15.

⁷ Tamtéž, s. 15–16.

⁸ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce: češi a Moravané na III. křížové výpravě do Svaté země*. 1. vyd. Brno: MoBa, 1998, s. 14.

⁹ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 19–20.

¹⁰ Tamtéž, s. 20.

¹¹ Území kolem hlavního města Bagdádu, které v době svého největšího úspěchu zahrnovalo území dnešního Íráku, Íránu, Sýrie, Arabský poloostrov, severní část Afriky a jih Španělska.

10. století začal proces islamizace a jejich území na jihu bylo pevněji připoutáno k území Íránu a Mezopotámie. Protože byla současně abbásovská moc v rozkladu, získaly turkmenské oblasti na pomezí Indie a Turkestánu nezávislost a založily samostatný sunnitský stát s hlavním městem Chaznou.¹²

Během první poloviny 11. století začaly sváry mezi Mezopotámií a Sýrií a turecké oddíly byly povolávány do jejich služeb a začaly pronikat do oblasti Íránu a dál na západ. Turečtí nomádi přijímali většinou islám skrze sunnitskou Chaznu a z toho důvodu s sebou nesli bojovný zápal proti šiitismu, který se rozmohl na většině území Blízkého východu, včetně Bagdádu. Brzy poznali, že mají na víc, než být pouhými námezdníky, a po roce 1030 se zformovali do organizované armády pod vedením kmene Seldžuka. Takto nejdříve vyvrátili stát v Chazně, v roce 1050 náčelník kmene Toghrul vtáhl do Isfahánu a udělal z něj hlavní město, pod které spadala i Persie a Chorezm.¹³ Pět let nato došli až do Bagdádu, vyhnali zdejší šiitské Bújovce a převzali moc nad kalifou. Od nástupu Alp Arslana, synovce Toghrula, v roce 1063 začal výboj Seldžuků na západ,¹⁴ jak proti křesťanům a Byzanci, tak proti šiitským Fátimovcům. V polovině šedesátých let 11. století pronikli do Arménie a následně do Anatólie.¹⁵ 19. srpna 1071 se byzantský císař Romanos Diogenes postavil se svou početnou armádou proti Turkům a ještě tentýž den byl na hlavu poražen. Cesta do Malé Asie byla tímto otevřena.¹⁶

S útokem proti Byzanci táhly současně seldžucké oddíly do Sýrie a Palestiny, na počátku sedmdesátých let obsadily Jeruzalém a celou Svatou zemi. Charakteristické pro toto období je, že masakrování byli převážně islámští obyvatelé šiitského vyznání. Křesťané tuto invazi přestáli bez vážnějších ztrát a naopak v mnoha případech vítali seldžuckou armádu jako stabilní vládu oproti rozbrojům abbásovské říše. Zanedlouho se ale ukázalo, že seldžučtí náčelníci se nedokáží shodnout na pevné ústřední moci.

¹² HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 20.

¹³ Tamtéž, s. 21–22.

¹⁴ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 130.

¹⁵ ZÁSTĚROVÁ, B. a kol. *Dějiny Byzance*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992, s. 243.

¹⁶ RUNCIMAN, S. *A History of the Crusades. Vol. 1, The 1 Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*. Middlesex: England Penguin Books, 1965, s. 63.

Vzniklo několik mocenských center, například kolem města Ikonion, dále se osamostatnil Damašek a Aleppo.¹⁷

2.1 První křížová výprava

Pro Byzanc byl tento stav katastrofální a nezbývalo než požádat o pomoc Západ. Císař Alexios I. Komnénos se obrátil na římského papeže, aby mu pomohl osvobodit křesťany na Východě z rukou muslimů. Diplomatically zamlčel důvody jako obnovení moci Byzance a touhu vyhnat Turky z Malé Asie, o což mu také šlo. Alexios vyslal byzantské delegáty na koncil Urbana II., konaný na jaře roku 1095 v Piacenze.¹⁸ Zde začal Urban uvažovat o pomoci východním křesťanům, ale své záměry vyhlásil až na veřejném shromáždění 27. listopadu 1095 v Clermontu. Za využití svého řečnického nadání přesvědčil většinu přítomných a vyvolal takové nadšení, které ani sám neočekával.¹⁹ Koncil stanovil, že dobrovolníci budou nést na prsou a na zádech oděvu kříž a z toho důvodu byli latinsky nazváni *crucesignati*, neboli označení křížem, křížáci.²⁰ Po skončení koncilu cestoval Urban II. téměř rok po Francii s cílem získat pro svůj záměr hlavně šlechtu. Pro věc byl zapálen především prostý venkovský a městský lid, který se shromáždil kolem mnicha Petra Poustevníka. Kromě prostého lidu se kolem Petra shromažďovali někteří drobní rytíři, například Gautier Bezzemek (*Sans-Avoir*), ze kterého se později stal jeden z prvních velitelů křížové výpravy.²¹

„Tažení lidových houfů bylo ovšem jen předeheurou a barvitým doplňkem vlastní křížové výpravy, kterou vedli přední feudálové západní a jižní Evropy.“²² První křížová výprava nebyla ze začátku jednotná. Každý šel svou vlastní cestou a vyrazil, kdy sám chtěl. Jednotně začali postupovat až po příchodu do Konstantinopole, do té doby je spojovala jen křesťanská víra a společný cíl. První se v srpnu 1096 vydal na cestu Hugo z Vermandois, mladší syn francouzského krále Jindřicha I. a Anny Kyjevské. Zhruba v té samé době vyrazili také lotrinští rytíři, bratři Godefroi, vévoda Dolního Lotrinska,

¹⁷ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 22–23.

¹⁸ BAUER, J. a kol. *Toulky minulostí světa. Pátý díl, Byzantská říše, křížové výpravy, počátky Evropy a evropský středověk*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2003, s. 110.

¹⁹ ZÁSTĚROVÁ, B. a kol. *Dějiny Byzance*. s. 253.

²⁰ BAUER, J. a kol. *Toulky minulostí světa*. s. 111.

²¹ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 28.

²² Tamtéž, s. 35.

Balduin a Eustach. Další, kdo se vydal na cestu, byl Bohemund z Tarentu, syn normanského dobrodruha Roberta Guiscarda. Největší armádu vedl Raimond IV. ze Saint Gilles, hrabě z Toulouse a markýz provensálský, a Adhémar z Monteil, biskup z Le Puy, považovaný za duchovního otce celé křížové výpravy. Jako poslední dorazilo spojené vojsko vedené Robertem, vévodou normanským, jeho švagrem Štěpánem, hrabětem z Blois a jeho bratrancem Robertem, vévodou flanderským. Po složení lenní přísahy císaři Alexiovi byly armády přesunuty přes Bospor do vojenského tábora Kibotosu.²³

Prvním vážnějším střetem bylo dobytí města Nikáje, které kontrolovalo cestu do vnitrozemí Malé Asie. Po tomto úspěchu dal turecký sultán Kilič Arslan sledovat pohyby křížáckého vojska, které se rozdělilo na dva proudy. V prvním šli Normané a část Francouzů pod vedením Bohemunda, o den později vyrazila druhá část pod vedením Raimonda z Toulouse. První část se 29. června 1097 utábořila u města Doryleonu, kde byla později přepadena vojskem Kiliče Arslana. Křížáci byli včas zachráněni druhou částí armády, která dorazila na pomoc a tímto se jim otevřela cesta do Anatólie.²⁴ Dále pokračovala armáda jednotně přes Ikonion k Heraklee, kde se část vojska vedená normanským velitelem Tankredem a Balduinem odtrhla a vydala se jinou cestou. Hlavní část vojska stanula v říjnu 1097 před Antiochií. Mezitím došel Balduin se svými rytíři do Kilikie, kde narazil na Armény. Společně bojovali proti Turkům a Balduinovi byla nabídnuta spoluvláda nad Edessou, kterou později, po povstání proti arménskému vládci Thorovi, získal celou. Antiochie byla dobyta o mnoho měsíců později lstí, když Armén Fírúz zradil město a vpustil do něj křížáky. Mohl tak začít spor o ovládnutí města.²⁵

Rivalita mezi Bohemundem a Raimondem z Toulouse zaměštnávala velení natolik, že zapomněli na svůj hlavní cíl, dobytí Jeruzaléma. První se k němu v lednu 1099 vydal Raimond z Toulouse, následován dalšími vojsky.²⁶ Dne 7. června 1099

²³ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 39–46.

²⁴ Tamtéž, s. 51–54.

²⁵ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 54.–62.

²⁶ Tamtéž, s. 62–63.

stanulo vojsko pod hradbami Jeruzaléma, 10. července byly dokončeny obléhací věže a 15. července byl Jeruzalém dobyt.²⁷

Opět se rozhořel spor o ovládnutí města. Trůn byl nejprve nabídnut Raimondovi z Toulouse, ale ten překvapivě odmítl, a tak byl nakonec zvolen Godefroi z Bouillonu, pod podmínkou, že bude titulován jako „ochránce Božího hrobu“.²⁸ Po jeho smrti 18. července 1100 byl jeruzalémským králem zvolen jeho bratr Balduin I., který zde vládl osmnáct let. Během jeho vlády se mnozí z křižáků vrátili domů, jiní se v Zámorí usadili a postupně prodělali proces orientalizace. Mnozí Frankové přestali nosit evropské šaty, začali pravidelně navštěvovat holičství či lázně, byli lépe živeni, než bývali v Evropě. Mezi oblíbené sporty patřilo sokolnictví, koňské dostihy a turnaje. Toto období dalo vzniknout řádu templářů, johanitů a německých rytířů.²⁹

Po Balduinovi I. nastoupil v roce 1118 jeho bratranec Balduin z Le Bourg jako Balduin II. Nastal tak další rozmach jeruzalémského království, v němž pokračoval i nástupce Balduina II., manžel jeho dcery, Fulko z Anjou. Mnohem obtížnější situaci museli čelit v Edesse, která byla neustále sužována útoky Seldžuků, a v Antiochii, kde Bohemund odmítal uznat lenní svrchovanost byzantského císaře. Nejmladším křižáckým státem se stalo hrabství Tripolis založené Raimondem z Toulouse.³⁰

2.2 Druhá křížová výprava

Během třicátých let se muslimové na čas sjednotili pod vedením Imáda ad-Dín Zengího a dobyli hrabství Edessu. Zengí krutě povraždil všechny Franky, ušetřil pouze východní křesťany. Zpráva o pádu Edessy vyvolala v Evropě velký ohlas, který posílili vyslanci z Jeruzaléma a Antiochie žádající o pomoc.³¹ Tak se začaly rodit plány na druhou křížovou výpravu, za kterými stál papež Evžen III., který vydal v prosinci 1145 bulu „Quantum praedecessores“ vyzývající k novému tažení, a francouzský král Ludvík VII.³² Hlavní postavou příprav druhé výpravy se stal Bernard z Clairvaux, který se s výzvou obrátil na další významné panovníky, například na krále Konráda III. a do

²⁷ NICOLLE, D. *První křížová výprava 1096-9 : dobytí Svaté země*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, s. 77.

²⁸ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 82–83.

²⁹ Tamtéž, s. 88–98.

³⁰ BAUER, J. a kol. *Toulky minulostí světa*. s. 120–121.

³¹ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 78.

³² BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 110–111.

Anglie. Anglická výprava proslula hlavně tím, že v říjnu 1147 pomohla portugalskému králi Alfonsovi dobýt Lisabon z rukou muslimů. Na konci roku 1146 ohlásil svoji účast Konrád a s ním řada říšských knížat, mimo jiné také český kníže Vladislav II.³³

Druhá křížová výprava měla dvě základní nezávislé části, a to vojsko císaře Konráda, které se sešlo v květnu 1147 v Řezně, a vojsko z Francie, které vedl Ludvík VII. se svou manželkou Eleonorou Akvitánskou. Obě výpravy prošly beze ztrát na byzantské území, kde začaly neshody jak s Byzantinci, tak mezi německou a francouzskou částí výpravy.³⁴ Konrád odmítl spolupráci s Francouzi a vydal se sám do Anatólie. Již po týdnu na vojsko zaútočili Seldžukové a křižáky rozprášili. Oddíly, které přežily, se přidaly k francouzskému vojsku. Avšak nebylo jich moc, část velitelů se rozhodla vrátit domů, mezi nimi také český kníže Vladislav II.³⁵

Po příchodu do Antiochie Ludvík váhal, komu pomoci nejdříve. Nakonec se rozhodl vydat do Jeruzaléma a mezitím se zastavil v Akkonu, kde se v červnu 1148 konala porada. Zde byl naplánován útok na Damašek. Frankové dorazili k městu 24. července, avšak nevyužili moment překvapení a promarnili tak šanci na dobytí města. Nakonec museli odtáhnout s nepořízenou a následovalo obviňování, kdo je za tento nezdar zodpovědný. Na začátku října oznámil Konrád svůj úmysl vrátit se domů, cestou ještě obnovil své přátelství smlouvou s byzantským císařem Manuelem. Ludvík se ještě nějaký čas zdržel v Palestině a nakonec se rozhodl spojit s Rogerem Sicilským a vyhlásit křížovou výpravu proti Byzanci. S tím však papež a Konrád nechtěli mít nic společného, a tak z tohoto záměru sešlo.³⁶

Druhá křížová výprava přinesla největší zisky Núr ad-Dínovi, který již měl v moci Edessu a pokusil se o útok proti Antiochii. Tu nakonec zachránil příchod jeruzalémského vojska v čele s Balduinem III. Jelikož muslimové byli opět nejednotní, zaútočil Balduin na palestinské město Askalon, které roku 1153 dobyl. Získal tak strategický bod, který otevíral cestu pro další výboje do Egypta. Další tažení se uskutečnilo až za vlády Amalricha, mladšího bratra Balduina III., který nastoupil po jeho smrti 10. února 1162. Křižácké vojsko táhlo do dolního Egypta, kde zatlačilo

³³ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 85–87.

³⁴ Tamtéž, s. 89–94.

³⁵ ZÁSTĚROVÁ, B. a kol. *Dějiny Byzance*. s. 257.

³⁶ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 116–119.

a oblehlo syrské oddíly v pevnosti Bilbajs. Porážce zabránil Núr ad-Dín, který zaútočil na Antiochii a Tripolis. Amalrich se musel vrátit, ale roku 1167 vypravil na jih nové vojsko. Tentokrát vystupoval jako spojenec egyptského vezíra proti syrským sunnitům. Nakonec došlo k dohodě, že obě vojska odejdou. Již následujícího roku se Amalrich vrátil spolu s byzantským vojskem. Egyptský vezír požádal o pomoc syrské vojsko, které vpadlo do Káhiry, vyhnalo křižáky a dosadilo svého vezíra, Saláh ad-Dín Júsufa ben Ajjúba, později známého jako Saladin. Své schopnosti ukázal již následující rok, kdy odrazil nový útok křižáků a Byzantinců proti Damiettě.³⁷

Sedmdesátá léta 12. století byla stále ještě obdobím rozmachu křižáckých států, a to hlavně díky trvajícím rozporům mezi Núr ad-Dínem a Saladinem. Křižáci se stále orientovali na přátelství s byzantským císařem Manuelem, avšak významnou vnitropolitickou změnu přinesla smrt Amalricha v roce 1174. Zůstal po něm nezletilý syn, který později vládl jako Balduin IV. Dočasně se za něj vlády ujali regenti.³⁸ V témže roce, dne 15. května, zemřel na následky angíny také Núr ad-Dín a tím se Saladin zbavil svých dvou největších překážek.³⁹ Saladin začal získávat nové spojence mezi místními muslimskými městy a křižácké státy tím izoloval. Ty se již nemohly spolehnout ani na pomoc z Byzance, neboť zde v roce 1180 zemřel císař Manuel, proběhl státní převrat a byly tak zrušeny všechny předchozí závazky vůči křižákům.⁴⁰

Na jaře roku 1185 zemřel Balduin IV. a mimo jiné se začalo nedostávat jídla. Jelikož měl problémy i Saladin se svými poddanými v Sýrii a Egyptě, uzavřel s Franky příměří na následující čtyři roky. Jeruzalémským králem byl zvolen Balduinův synovec Balduin V., ale ten již v létě 1186 zemřel. Následně byla na trůn dosazena sestra Balduina IV. Sibyla spolu se svým manželem Guyem z Lusignanu. Noví vladaři byli rozhodnuti zachovat mír se Saladinem. Avšak na počátku roku 1187 napadl Renaud ze Châtillonu muslimskou karavanu cestující z Káhiry do Damašku, a vyvolal tak válku. Muslimská vojska se 1. července vydala přes Jordán a zaútočila na Tiberiadu, kterou dobyla. Renaud byl tehdy v Akkonu s armádou krále Guye, po zprávě o dobytí města se armáda vydala městu na pomoc. Na noc se utábořili u skalnatého kopce se dvěma

³⁷ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 109–117.

³⁸ Tamtéž, s. 117.

³⁹ GABRIELI, F. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. 1. vyd. Praha: Argo, 2010, s. 84.

⁴⁰ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 129.

vrcholy, známými jako Hattínské rohy. Když se druhého dne probudili, zjistili, že jsou obklíčeni ze všech stran. Křížácké vojsko bylo po úporném boji poraženo a král Guy byl společně s Renaudem ze Châtillonu a velmistrem templářů zajat.⁴¹

Bitva u Hattínu byla pro křesťany žijící v Zámorí katastrofou. Začali být systematicky likvidováni a postupně Saladin zajal tolik Franků, že byl muslimský trh otroků přesycen. Většina měst se vzdávala dobrovolně, avšak křesťané v Jeruzalémě odmítli otevřít brány města. Saladin město oblehl a 2. října 1187 je dobyl. Východ se tak stal opět muslimským a získal vládce, který si dokázal získat obdiv světa.⁴² Frankům se podařilo udržet tři města – Tyros, Antiochii, Tripolis, a pět hradů – Beaufort, Chastel Blanc, Marqab, Tortosu a Krak des Chevaliers.⁴³

⁴¹ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 145–148.

⁴² Tamtéž, s. 148–149.

⁴³ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 228.

3. Třetí křížová výprava

Třetí křížová výprava není ani tak střetem islámského a křesťanského světa, spíše by se dala popsat jako složitý komplex událostí. Zúčastnilo se jí mnoho politických a kulturních skupin, které netvořily vyhraněný „západní“ nebo „východní“ blok. Byla spíše nepřehledným procesem soupeření uvnitř dvou táborů, křesťanského a islámského, který často končil uzavřením mnohdy nečekaných a proměnlivých spojeneckých koalic.⁴⁴

Dvanácté století bylo obdobím hospodářského a populačního rozmachu spojeného s velkým kulturním pokrokem, který pokračoval i v průběhu třetí křížové výpravy. Mezitím, co v západní Evropě probíhala hospodářská revoluce a kulturní růst, byzantské císařství začalo upadat⁴⁵ a ve světě islámu také probíhaly významné změny. Západoevropská ofenziva křížáků podnítila v některých oblastech islámu dlouho spící myšlenku na džihád, která se z defenzivní pozice první poloviny dvanáctého století posunula pod vedením Saladina k ofenzivní strategii.⁴⁶

Saladinovým problémem však nebyly jen křížácké státy. Po svržení ší'itského muslimského chalífátu v Egyptě zdědil dobré poměry Fátimovců, bývalých egyptských vládců, s Byzantskou říší. Obnovil také vztahy s křesťanskými státy v severním Súdánu. Avšak v jiných částech své říše musel čelit potížím. Oblast zvaná Džazíra byla velmi bohatá, úrodná, hustě osídlená a zároveň válčící proti Byzanci. Byla to oblast politicky nejednotná a etnicky promíchaná, mezi zdejšími dynastiemi vynikal rod Zengiovců, potomků tureckého válečníka Imáda ad-Dína Zengího, který jako první odrazil křížáky. Ti se společně se svými příznivci a atabegy považovali za legitimnější vládců, než byl bývalý kurdský vládce Saladin. Další zdejší dynastií byli Artukovci, potomci dobyvatelů, kteří přišli společně se Seldžuky v 11. století, a i ti se považovali za nadřazenější vůči Saladinovi.⁴⁷

⁴⁴ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191 : Richard Lví srdce, Saladin a zápas o Jeruzalém*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, s. 7.

⁴⁵ ZÁSTĚROVÁ, B. a kol. *Dějiny Byzance*. s. 262.

⁴⁶ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 7–8.

⁴⁷ Tamtéž, s. 11–12.

Rovněž situace v Byzantské říši nebyla jednoduchá. V císařství nyní vládl Izák Angelos a říše byla v hospodářském a politickém úpadku. Problém pro říši nepředstavoval ani tak východ, jako spíše Balkán.⁴⁸ V polovině 11. století byli do této oblasti tureckými kmeny Kipčaků zatlačeni turečtí Pečeněhové. Jejich velká část se začlenila do byzantského vojenského systému, ostatní se stáhli do Uher. Další skupina, Oguzové, byla zatlačena na území dnešního jižního Rumunska⁴⁹ a zde se smísila se zdejšími Valachy. Byzantská říše mohla jen stěží kontrolovat severní území dnešního Bulharska, kde později vznikl nezávislý stát. Srbsko již bylo fakticky nezávislé⁵⁰ a k úpadku moci Byzance přispělo ještě ochlazení vztahů s italskými městskými státy z důvodu vraždění italských kupců v Konstantinopoli roku 1182. Dalším problémem byl Kypr, kde vládl Izák Komnénos, který udržoval dobré vztahy s křižáky. Spojencem císaře Izáka byl naopak Saladin a seldžucký Růmský sultán, nejbližší soused obývající území dnešního Turecka.⁵¹

O mnoho lepší nebyla ani situace v západní Evropě. Normanské království na Sicílii a v jižní Itálii procházelo politickou krizí, přesto zůstávalo námořní a hospodářskou velmocí. Římskoněmecké císařství prožívalo jako většina západní Evropy kulturní a ekonomické obrození. Ve Francii se na trůn dostal jeden z nejúspěšnějších králů francouzské historie, Filip II. August.⁵² V Anglii byli u moci Plantageneti, potomci hrabat z Anjou, jmenovitě Jindřich II. a po něm jeho synové Richard I. a Jan. Zdělili nejen moc nad téměř celými Britskými ostrovy, ale také polovinu Francie, kterou drželi z titulu francouzských baronů.⁵³

3.1 Příčiny a průběh třetí křížové výpravy

Skoro celý islámský Blízký východ byl na konci 12. století ovládán muslimskými sunnity. Po Saladinově dobytí Jeruzaléma došlo k vypuzení všech latinských obyvatel z města. Křižácké státy se, po smrti císaře Manuela roku 1180, musely začít spoléhat samy na sebe. Podpora ze západní Evropy byla, do doby než

⁴⁸ ZÁSTĚROVÁ, B. a kol. *Dějiny Byzance*. s. 260–261.

⁴⁹ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 12–14.

⁵⁰ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 228.

⁵¹ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 12–14.

⁵² Tamtéž, s. 14–15.

⁵³ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 13–16.

dorazila informace o pádu Jeruzaléma, jen nárazová a velice nespolehlivá. Křížácké státy tak musely volit mezi soužitím s muslimskými sousedy, nebo se dále snažily o jejich ovládnutí či porážku. Navíc porážky z let 1187 – 1188 dále prohloubily rozpory mezi šlechtou křížáckých států.⁵⁴

„*Zprávy o katastrofě ve Svaté zemi vyvolaly v Evropě zděšení.*“⁵⁵ Sicilský král se oblékl do pytloviny a tehdejší papež Urban III. následkem otřesu zemřel. Davy lidí se chodily modlit do kostela, aby odvrátily Boží hněv a nemohly uvěřit, že během několika dnů mohlo být zničeno něco, co křížáci po tak dlouho dobu budovali.⁵⁶ Po Urbanovi III. se stal novým papežem Řehoř VIII., který v říjnu roku 1187 vyzval k nové křížové výpravě.⁵⁷ S dopisem se obrátil na německé biskupy, aby jeho výzvu podpořili. Německý císař Fridrich Barbarossa se již účastnil křížové výpravy Konráda III. a neustále sledoval vývoj ve Svaté zemi. Dokonce na počátku sedmdesátých let navázal kontakt se Saladinem a k jeho dvoru dorazilo muslimské poselstvo, které ho mezi lety 1173 – 1174 půl roku doprovázelo na cestách po říši. Nebylo tedy pochyb, že Fridrich se výpravy zúčastní, mimo jiné kvůli příkladu Karla Velikého, který bojoval proti nevěřícím a podporoval snahy o šíření křesťanské víry.⁵⁸ V roce 1188 byl svolán sněm, přičemž Barbarossa ponechal symbolicky trůn v čele prázdný. Sněmu předsedal „Král králů“ a do historie se tato událost vepsala jako „sněm Ježíše Krista“. Jejím vrcholem byl okamžik, kdy se císař zavázal vytáhnout do Svaté země.⁵⁹ Termín zahájení výpravy stanovil na 23. duben a jako místo srazu bylo určeno Řezno.⁶⁰

Zájem o účast na výpravě projevil také francouzský král Filip II. August, který musel momentálně věnovat všechnu pozornost válce vedené proti anglickému králi Jindřichu II. Věcí sporu byly po dlouhá léta anglické državy na francouzském území, a to jak mezi Jindřichem II. a jeho syny, tak mezi anglickým a francouzským králem. Když anglický král roku 1170 vážně onemocněl, rozdělil svoji říši mezi své čtyři syny.

⁵⁴ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 9–10.

⁵⁵ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 150.

⁵⁶ Tamtéž, s. 150.

⁵⁷ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 146.

⁵⁸ OPLL, F. *Friedrich Barbarossa: císař a rytíř*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001, s. 168.

⁵⁹ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. Přeložil Pavel Soukup. 1. vyd. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2003, s. 17.

⁶⁰ OPLL, F. *Friedrich Barbarossa: císař a rytíř*. s. 168.

Korunní princ Jindřich získal Normandii a Anjou, Richardovi připadla Akvitánie, Geoffrey dostal Bretaň a nejmladšímu Janovi bylo přiděleno malé hrabství Mortain.⁶¹

Roku 1173 povstal mladý Jindřich proti otci a přeběhl k francouzskému králi Ludvíku VII., přičemž se na jeho stranu postavili také bratři Richard a Geoffroy. Po mnoha střetech se synové vzdali a následujícího roku uzavřeli s otcem mír. Dne 18. září 1180 zemřel francouzský král Ludvík VII., o tři roky později, 11. června 1183, podlehl horečce korunní princ Jindřich a v roce 1186 zemřel po nehodě na lovu také Richardův druhý bratr Geoffrey. A tak se spor zúžil jen na Jindřicha II. a jeho syna Richarda, neboť Jan se držel stranou. Ještě rok předtím bojoval Jindřich II. se svými dvěma syny proti Francii, avšak teď se Richard postavil proti otci. Odmítl vydat Akvitánii ve prospěch Jana a spojil se proti otci s Filipem Augustem, kterému složil lenní přísahu za své francouzské državy. Spor mezi Richardem a Jindřichem ukončila až Jindřichova smrt dne 6. července 1189.⁶² Na anglický trůn nastoupil Richard I., zvaný Lví srdce. Až v tomto okamžiku se mohli francouzský i anglický král začít připravovat na výpravu na Východ.⁶³

Třetí křížová výprava se výrazně lišila od předchozích dvou. Již to nebylo tažení rytířů a lidí pod velením feudálů za jediným účelem, a to dobytím Božího města. V tomto případě to byla organizovaná pouť vladaře, kde měl každý své místo.⁶⁴

3.1.1 Výprava vedená Barbarossou

Jelikož se Fridrich Barbarossa již jedné výpravy do Svaté země účastnil, věděl dobře, jak důležité je zásobování vojska a udržení dobrých vztahů s místními obyvateli. Z toho důvodu navázal císař kontakt s Byzancí a seldžuckým sultánem Kiličem Arslanem II., aby projednal bezpečný průchod vojska jejich územím. Dohoda byla uzavřena na sjezdu v Norimberku a její součástí byl také příslib Byzance ohledně prodeje zásob za přijatelnou cenu a převozu přes úžiny.⁶⁵ Po zařizení všeho potřebného a předání záležitostí říše synovi Jindřichovi VI. se mohl Barbarossa vydat se svým

⁶¹ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce: král, rytíř, dobrodruh*. 1. vyd. Praha: Ikar, 1999, s. 19–20.

⁶² Tamtéž, s. 29–41.

⁶³ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 147.

⁶⁴ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce: češi a Moravané na III. křížové výpravě do Svaté země*. 1. vyd. Brno: MoBa, 1998, s. 27.

⁶⁵ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 24–25.

vojskem na cestu.⁶⁶ Tažení zahájil v doprovodu svého mladšího syna, vévody Fridricha Švábského, svého biskupa Gottfrieda Würzburgského, dalších deseti biskupů a mnoha světských velmožů včetně 28 hrabat.⁶⁷ Z české části výpravy je důležité jmenovat knížete Děpolta.⁶⁸

Barbarossovy účasti na výpravě do Svaté země se pokusili využít panovníci ze Srbska a Bulharska, kteří si nedávno vydobyli nezávislost na Byzantském císařství. Chtěli německého císaře získat jako spojence proti Byzanci. Za tímto účelem vyslal v roce 1188 Štěpán Nemanja své poselstvo do Norimberku, avšak Barbarossa jeho nabídku odmítl. Ani později, až se zhorší vztahy mezi Fridrichem a Izákem, nevyužije Fridrich další nabídky srbského župana, že se stane jeho vazalem, a stejně tak odmítne bratry Asěna a Petra z Bulharska. Jeho cílem bylo osvobodit Jeruzalém a z toho důvodu se nechtěl zapléstat do složitých balkánských sporů.⁶⁹

Dne 11. března 1189 vytáhl Barbarossa z Řezna, přičemž sám se přeplavil po Dunaji až do Vídně a většinu vojska poslal pozemní cestou. Během plavby nechal císař vypálit vesnici Mauthausen jako trest za to, že po procházejících vojácích vymáhali místní obyvatelé neobvykle velké clo. 25. května dorazilo vojsko do Uher a utábořilo se blízko dnešní Bratislavy. 4. června se císař setkal s uherským králem Bélou III.,⁷⁰ který daroval poutníkům zásoby a poskytl dva tisíce rytířů, kteří se připojili ke křížové výpravě. Ještě než vojsko dosáhlo jižní hranice Uher, připojila se část českého kontingentu. V čele výpravy šli Češi a Uhři, druhé vojsko se skládalo ze Švábů a Bavorů, třetí ze zbývajících účastníků a zadnímu voji velel císař. Poklidný průběh výpravy skončil, jakmile vojska třetí křížové výpravy překročila řeku Sávu a vtáhla na území řeckého císaře Izáka Angela.⁷¹ Vévoda z Braničeva Barbarossu vlídně přijal a poskytl zásoby, avšak poté se situace výrazně změnila. Při cestě bulharským lesem byli křížáci napadáni ze zálohy Řeky, Bulhary, Srby a Valachy, kteří na ně z rozkazu řeckého císaře podnikali útoky.⁷² Dále pokračovalo vojsko k Niši, kde čtyři dny

⁶⁶ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 28.

⁶⁷ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 29.

⁶⁸ BLÁHOVÁ, M. a kol. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek I., do roku 1197*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1999, s. 659.

⁶⁹ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 229.

⁷⁰ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*, s. 52–55.

⁷¹ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 29–30.

⁷² ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 57.

odpočívalo. Zde Barbarossa rozdělil křižáky do čtyř samostatných vojsk, kdy první tvořili Švábové a Bavoři v čele s císařovým synem Fridrichem Švábským. Druhá armáda sestávala z Čechů a Uhrů pod velením knížete Děpolda, třetí skupinou byli Frankové pod velením vévody Bertholda z Merana a čtvrté armádě velel sám Barbarossa. 1. srpna se dala výprava opět do pohybu a 13. srpna dorazila bez větších problémů do Sofie.⁷³

Město bylo prázdné, opět bez slíbených potravin a trhu, a tak se vojsko po krátkém odpočinku vydalo opět na cestu. Za městem je dostihli opoždění rytíři a společně pokračovali do Filippopole. Město bylo opět opuštěné, ale dobře opevněné, a tak se zde vojsko utábořilo. V těchto dnech dorazilo poselstvo od císaře Izáka, ve kterém zakazoval výpravě další průchod a oznamoval zajetí münsterského biskupa Heřmana, hraběte Ruperta z Nassau a komořího Markvarta, vyslance Barbarossy. Od té doby mělo vojsko od císaře Barbarossy povoleno rozkrádat řecké statky a zbytek ničit. Vyslanci byli nakonec propuštěni a 28. října dorazili do Filippopole společně s vyslanci Izáka Angela. Ti opět slibovali možnost nákupu zásob a přechod přes Helléspont. Avšak Barbarossa již jejich slibům nevěřil a rozhodl se zůstat a přezimovat. Mezitím dorazil list od uherského krále, který žádal o propuštění svých dvou tisíc rytířů. Ujistil Barbarossu, že o jeho přátelství nemusí pochybovat, ale jelikož je přímým sousedem Východořímské říše, jistě pochopí, proč tak jedná.⁷⁴

5. listopadu se dala vojska opět do pohybu, a to směrem k Adrianopoli.⁷⁵ Dne 22. listopadu vstoupily armády do města a našly ho, opět až na Armény a Bulhary, opuštěné. Poutníci se tak mohli pohodlně ubytovat a rabovat v okolí města.⁷⁶ Spojení s posádkou ponechanou ve Filippopoli bylo přerušeno, a tak císař 7. prosince vyslal několik předních rytířů, mezi nimi např. Fridricha z Bergu, s ozbrojenými křižáky, aby posádku přivedli ke zbytku armády. V té době se Barbarossa opět skrze své posly domlouval na míru s Izákem Angelem. Tentokrát měli být zárukou dodržení vzájemných dohod vybraní rukojmí. Avšak když už byly sepsány podmínky míru a přátelství, poslové řeckého císaře s některými podmínkami nesouhlasili a odmítali je.

⁷³ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 45–47.

⁷⁴ ANSBERT. *Třetí křižová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 64–76.

⁷⁵ Tamtéž, s. 76.

⁷⁶ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 60.

A tak Barbarossa od dohod upustil a vyslanci byli posláni zpět s vyhlášením války.⁷⁷ Mezitím dorazil císařský posel klerik Eberhard z Uher, který přinesl mnoho zpráv, mimo jiné o smrti anglického krále Jindřicha II. a rozhodnutí francouzského krále Filipa, nového anglického krále Richarda a mnoha jiných knížat o účasti na výpravě.⁷⁸ Na počátku nového roku vyrazily oddíly z Filippopole a do Adrianopole dorazili všichni 5. února 1190.⁷⁹

Následně přišli 14. února do Adrianopole císařští poslové v čele s hrabětem Bertoldem z Königsbergu společně s dřívějšími vyslanci konstantinopolského císaře. Ti byli vysláni již potřetí za účelem uzavření míru, avšak tentokrát s sebou nesli již pevnou smlouvu obsahující 14 bodů. Konstantinopolský císař se zavázal odpustit všechny loupeže, kterých se křižáci dopustili, poskytnout dostatek lodí k přeplavení celého vojska, přičemž galéry zůstanou stát u pobřeží, aby se tak předešlo podezření ze zrady. Dále, že konstantinopolské pozemní vojsko se bude od vojska římského císaře udržovat ve vzdálenosti čtyř dní, že konstantinopolský císař dá vojsku k dispozici dvě města na pobřeží, Séstos a Abýdos, k odpočinku, a aby Izákovi důvěřovali, poskytne jako záruku bezpečného přeplavení přiměřená rukojmí. Po cestě budou mít poutníci připraveny sklady se zásobami, a pokud tak nebude, mají povolení udělat, co uznají za vhodné. Dále Izák přislíbil odpustit všem Řekům, Arménům a Latinům, kteří podporovali křížovou výpravu, pro směnu mincí byl stanoven pevný kurz, na trhu se měly potraviny a zboží nabízet za přijatelnou cenu a přislíbil nahradit škodu, kterou utrpěl biskup münsterský, hrabě Rupert a jejich druhové. V neposlední řadě budou propuštěni všichni lidé pocházející z římské říše chycení od doby, kdy začala válka. Toto vše odpřísáhne patnáct významných lidí z města a říše a k tomu připojí obecný patriarcha Dositheus svůj přepis k potvrzení míru. Na oplátku měl římský císař ve lhůtě dvaceti dní vyrazit co nejrychleji z Adrianopole směrem ke smluvenému přivozu bez dalšího poškozování měst a vesnic. K tomu byla vyžádána přísaha pěti set křižáckých rytířů.⁸⁰

⁷⁷ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 79–81.

⁷⁸ Tamtéž, s. 84.

⁷⁹ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 62.

⁸⁰ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 86–88.

V následujících dnech přišel posel sultána Kiliče Arslana II. v doprovodu císařova vyslance Gottfrieda z Weisenbachu, kteří byli drženi v zajetí v Konstantinopoli. Dále dorazil vyslanec Kutb-ad-Dina, syn sultána a spoluvládcе sultanátu seldžuckých Turků. Kutb-ad-Dín projevoval vůči křížové výpravě jistou skepsi, zatímco Kilič Arslan II. trval na dodržení dohody uzavřené v Norimberku.⁸¹ Nakonec 27. února přišli slíbení rukojmí konstantinopolského císaře a mohly začít přípravy na odchod z Adrianopole. První vytáhl švábský vévoda se svými oddíly Švábů a Bavorů, a to 1. března. Následujícího dne nastoupil na cestu zbytek vojska i s císařem. Do Gallipole, domluveného města přivozu, dorazilo celé vojsko 21. března. Během šesti dnů se všichni bezpečně přeplavili a 29. března se vojsko vydalo jižně směrem k Filadelfii. Během cesty je opět sužovaly útoky ze strany Řeků, ale bez velkých ztrát dorazili 18. dubna do Filadelfie. Zde si poutníci odpočinuli a po čtyřech dnech táhli dál, přes Malý Tripolis, Hierapolis až k pláním Laodiceje.⁸² Odtud pokračovala výprava do vnitrozemí, které ovládal seldžucký sultán. I přes dohodu o bezpečném průchodu se objevili turečtí lučištníci a na souhlas sultánova syna napadli pochodující vojsko.⁸³ Po několika menších potyčkách se 18. května střetly obě armády u města Ikonion. Fridrich vyslal jako prvního svého syna s částí armády a sám ho měl následovat. Fridrich Švábský dobyl první bránu a mohl tak přistoupit až k bráně opevněné pevnosti. Než stačil dorazit oddíl s císařem, bylo město dobyto. Následující den byla ve městě sloužena mše a sultán vyslal své posly s prosbou uzavření míru. Tomu bylo vyhověno za podmínky poskytnutí rukojmí, jak se již dříve osvědčilo v případě Řeků. Zbytek cesty na území Turků proběhl bez větších potíží.⁸⁴

Na počátku června začali křížáci dlouhý sestup pohořím Taurus.⁸⁵ 9. června došlo vojsko na určené místo noclehu. Větší část vojska se rozhodla překonat strmou horu u řeky Salef v noci, využívaje tak tmy, ve které nebyla vidět všechna nebezpečí úzké pěšiny. A tak se vojsko, které šlo napřed, utábořilo 10. června na pláních Seleukie. Císař se zbytkem vojska se rozhodl vyhnout překonávání hory a pokusil se přeplavat

⁸¹ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 68–69.

⁸² ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 89–95.

⁸³ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 153.

⁸⁴ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 103–107.

⁸⁵ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 153.

řeku.⁸⁶ „*Onen jindy moudrý muž nemoudře napínal síly proti toku a proudu řeky, třebaže všemi zadržován, vstoupil do vody a ponořen do víru, ten, jenž mnohokrát vyvázl z ohromných nebezpečí, žalostně zahynul.*“⁸⁷

Všichni byli zmateni císařovou smrtí. Vůdcem vojska byl zvolen Fridrich Švábský, který odvezl otcovo tělo do Tarsu, kde pochoval jeho vnitřnosti. Zde se vojsko rozdělilo, část se vydala k Tripolisu, část k Antiochii společně s vévodou švábským. Do Antiochie přišli 21. června, kde pochovali zbylé ostatky slavného císaře. Avšak namísto odpočinku byla armáda postižena malárií a úplavicí. Ti, kteří přežili a mohli pokračovat v cestě, směřovali dále k Akkonu.⁸⁸ Do Akkonu dorazily zbytky armády 7. října, kde se přidaly k oddílům, které připluly po moři. „*Z císařské armády zůstal nepočítaný zbytek, nadále ještě decimovaný nákazou.*“⁸⁹ Epidemie se nevyhnula ani českému vojsku a 21. listopadu jí podlehl také kníže Děpolt. A tak se z početného vojska vrátil domů jen jeho nepatrný zlomek. Poslední ranou pro říšské vojsko byla smrt Fridricha Švábského, a to 20. ledna 1191.⁹⁰

Neslavného konce Barbarosovy výpravy využil císař Izák. Již se nemusel obávat možných útoků ze strany křižáků, neboť ještě nedorazily posily z Anglie a Francie, a tak ještě téhož roku (1190) zaútočil proti bulharskému Tarnovu. Avšak Bulhaři s pomocí Kumánů útok odrazili. V následujícím roce sice Izák porazil na řece Moravě srbské vojsko, ale to už nic na situaci v této oblasti nezměnilo. Byzantský císař uzavřel se Štěpánem Nemanjou mírovou smlouvu, ve které uznal samostatnost i územní rozsah Srbska a provdal svoji neter Eudokii za Štěpánova syna. Avšak nedlouho poté sjednal Izák koalici proti Srbům a Bulharům s uherským králem Bélou III., který byl dříve Štěpánovým spojencem. A tak mohly boje na Balkánu probíhat se střídavými úspěchy dále.⁹¹

⁸⁶ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 108–109.

⁸⁷ Tamtéž, s. 109.

⁸⁸ OPLL, F. *Friedrich Barbarossa: císař a rytíř*. s. 179.

⁸⁹ BLÁHOVÁ, M. a kol. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek I*. s. 661.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 230.

3.1.2 Výprava vedená Richardem Lvím srdcem a Filipem II. Augustem

„Avšak nejen z obvodu říše římské, ale i jiných království Západu, totiž z Francie a Anglie, králové se všemi obyvateli svých zemí vyburcováni na cestu Páně byli ozdobeni znamením Ukřižovaného. Nepřítel lidského plémě však, chtěje zabránit provedení toho chvályhodného záměru, zasel sémě nesváru mezi ony krále, aby zaměstnání neustálou válkou proti sobě odložili při Páně, v níž měli vítězit proti nepřátelům víry.“⁹² Nakonec se však francouzský Filip a anglický Richard po smrti anglického Jindřicha II. dohodli na míru a na účasti na výpravě. Do určité míry tak učinili z důvodu nedůvěry v toho druhého, neboť kdyby jeden z nich odcestoval a druhý zůstal doma, mohl by vpadnout na území svého soupeře.⁹³ K setkání obou panovníků došlo 30. prosince 1189 v Nonancourtu, kde si slíbili vzájemnou věrnost při křížové výpravě a stanovili termín odjezdu na 1. duben 1190. Na další schůzce dne 16. března 1190 přísahala delegace složená z anglických a francouzských šlechticů, že se během výpravy zdrží vzájemných potyček na cizím území a termín odjezdu byl odložen na 1. červenec.⁹⁴ Nakonec vyrazili společně s třídním zpožděním dne 4. července 1190 z Vézelay ve střední Francii směrem k Lyonu, kde se jejich cesty rozdělily. Filip pokračoval k Janovu, odkud se chtěl se svou armádou přeplavit italskými loděmi do Svaté země. Richard oproti tomu zamířil na jih směrem na Marseille, kam mělo podle plánu doplnout anglické loďstvo.⁹⁵ Sicilský král Vilém II. již dříve oba vyzval, aby spojili své armády na jeho ostrově a ačkoliv v listopadu předchozího roku zemřel, rozhodli se Filip s Richardem, že se sejdou v sicilské Messině, jak měli původně v plánu. Vilém neměl s Joannou, sestrou Richarda, žádné děti, a tak se jeho nástupcem stal jeho bratranec Tankred.⁹⁶

Jako první dorazil k ostrovu na začátku září Filip, Richard doplul o několik dní později. Zde ho vyhledala jeho sestra Joanna a vyličila mu špatné chování Tankreda vůči ní. Mezitím řádili angličtí vojáci ve městě,⁹⁷ až situace vygradovala, a to 3. října, kdy došlo k protianglickému útoku. Richard vydal svým jednotkám rozkaz napadnout město. Tankred rychle souhlasil s uzavřením smlouvy s Richardem a s navrácením

⁹² ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 112–113.

⁹³ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 154.

⁹⁴ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 51.

⁹⁵ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 154.

⁹⁶ SCHILLMANN, F. *Sizielen: Geschichte und Kultur einer Insel*. Wien: R. Passer, 1935, s. 371–372.

⁹⁷ Tamtéž, s. 372–373.

majetku, který dlužil Jindřichovi II.⁹⁸ Kvůli blížící se zimě se oba králové rozhodli zůstat na ostrově a přezimovat zde. V téže době se se svým křižáckým vojem vydal na cestu do Svaté země také rakouský vévoda Leopold V. Ten vytáhl z Vídně směrem k Benátkám, odkud se chtěl přeplavit přes Illyrské a Dalmátské moře. Kvůli zhoršujícímu se počasí a blížící se zimě musel však zůstat v Zadaru a přečkat zde zimu.⁹⁹

Na cestu se mohli vydat teprve na jaře roku 1191, když to počasí dovolilo. Filip vyplul koncem března a Richard o deset dní později.¹⁰⁰ Francouzské vojsko Filipa II. mělo poklidnou cestu a 20. dubna dorazilo k Akkonu.¹⁰¹ Avšak Richardova cesta trvala déle, než se čekalo. Když plul kolem jižního Řecka, zasáhla jeho plachetnice bouře. Jedna z lodí ztroskotala, ostatní změnilly kurz směrem ke Kypru. Zde vládl Izák Komnénos, zapřísáhlý odpůrce byzantského císaře Izáka Angela. Ten nechal ztroskotance uvěznit a ostatním zakázal vylodit se. Když o několik dní později připlul Richard, byl právem rozhořčen, vystoupil se svými muži na pevninu a zaútočil na Limassol. Město se vzdalo a Izák utekl do bezpečí, odkud nabídl Richardovi mír. Avšak po dohodnutí podmínek Izák opět vše popřel, a tak se Richard pustil do dobývání ostrova. Již koncem května zajal Izáka, do funkce guvernérů dosadil dva Angličany a odplul s velkou kořistí. K palestinskému pobřeží dorazil 8. června,¹⁰² sedm týdnů po příchodu francouzské armády, kde našel spojené francké armády obléhající Akkon.¹⁰³

Jeruzalémský král Guy vytáhl se svými rytíři proti Akkonu již v srpnu 1189. Město mělo jen malou posádku, jejíž součástí však byly elitní Saladinovy jednotky. Saladin se rozhodl vyčkat příchodu Guyovy armády k městu a tam jí dostat do kleští, vytvořených z posádky města a své polní armády. Na pomoc svolal své vazaly ze severní Sýrie a z Džazíry. 15. září vyrazil Saladin vstříc Guyovi, ale jeho první útok

⁹⁸ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 155

⁹⁹ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 113.

¹⁰⁰ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 155.

¹⁰¹ GABRIELI, F. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. 1. vyd. Praha: Argo, 2010, s. 194.

¹⁰² Tamtéž, s. 195.

¹⁰³ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 155–156.

proti křižákům selhal, stejně jako první útoky krále Guye proti Akkonu. Tak začalo dvojité obléhání, přičemž tento stav trval až do léta 1191.¹⁰⁴

Žádná ze stran nedosáhla významnějšího úspěchu, ačkoli obě získaly posily. Nepatrným úspěchem Saladinových jednotek bylo proražení obléhacích linií 13. února 1191, kdy přivedly do města nové velitele a potřebné posily. Avšak to byla jen krátkodobá úleva. Saladinovy námořní síly z Egypta a Libanonu nebyly schopny čelit narůstající síle křesťanské flotily. V okamžiku, kdy dorazili Filip August a Richard, zůstala většina Saladinových lodí uvězněna u Akkonu. Richardova armáda tvořila druhý největší kontingent, který měl dorazit. Tím prvním byla janovská flotila, jejíž příchod definitivně rozhodl ve prospěch křižáků. Almahádovský chalífa v Maroku odmítl Saladinovu žádost o námořní pomoc a naopak ještě umožnil janovským lodím doplňovat zásoby v severoafrických přístavech při jejich cestách na východ.¹⁰⁵ 11. července zahájili křižáci generální útok proti městu a po dvanáctihodinovém boji se jim posádka vzdala.¹⁰⁶

Akkon kapituloval, aniž by s tím Saladin souhlasil. Podmínkou kapitulace bylo mimo jiné také odevzdání všech lodí nacházejících se v přístavu, což v praxi znamenalo zničení Saladinova loďstva. Dva z nejvyšších velitelů města byli předáni jako rukojmí Filipovi Augustovi a Richardovi a zbytek obyvatel musel vyklidit město.¹⁰⁷ Nyní mohly jako obvykle začít mezi křižáky spory o to, kdo měl největší zásluhu na pádu města. Vrcholem se stal okamžik, kdy Richard nechal strhnout z jedné věže korouhev Leopolda Rakouského a pošlapal ji v blátě. Leopold opustil město a spolu s ním také lombardští lučištníci a střelci z kuší, kteří doprovázeli Barbarossovu výpravu.¹⁰⁸ Z něj si vzal příklad také Filip August. Nijak si neoblíbil Svatou zemi, ani neměl rád Richarda a válku, a tak když splnil svou křesťanskou povinnost, rozhodl se vrátit domů. Richard se ho marně pokoušel umluvit, aby zůstal, neboť se bál o své državy na francouzském

¹⁰⁴ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 46

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 47–51.

¹⁰⁶ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 167.

¹⁰⁷ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 54.

¹⁰⁸ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 167.

území. Filip August toho nedbal, nechal k dispozici část svého vojska a 31. července se vydal na cestu zpět.¹⁰⁹

Král Richard se chtěl co nejdříve vydat k Jeruzalému, a tak pod záminkou zpoždujícího se výkupného nařídil povraždit muslimské zajatce. Dne 20. srpna byli zajatci vyvedeni za město a do jednoho zabiti. To vše proběhlo před očima Saladina, který vše pozoroval ze svého ležení v Tel Charubě. Saladin se nenechal strhnout k podobnému jednání a křesťanské zajatce vrátil zpět bez úhony.¹¹⁰

Bylo více než jasné, že křižáci vytáhnou směrem na jih, proto svolal Saladin radu vyšších důstojníků a vyslal dva emiry, aby našli vhodná místa pro přepad křižáků. 24. srpna vyrazila část armády, která měla vytvořit základnu u Caymontu, pod průsmykem u hory Karmel. Den nato se křižácká armáda vydala na cestu ve třech proudech podél pobřeží kolem hory Karmel a současně vyplula křižácká flotila, která se ale kvůli protivětrům začala brzy opožďovat. K tomu jednotky Saladinova syna al-Afdala zdržovaly postup zadního voje natolik, že se mezi ním a ostatními křižáky vytvořila mezera. Saladin chtěl dorazit na pobřeží dříve než křižáci, avšak Richard vedoucí předvoj stačil zaujmout výhodnou pozici v Merle ještě před ním. Poté spěchal zpět na pomoc zadnímu voji, který nyní překročil řeku Kišon, a pokoušel se obnovit kontakt se zbytkem armády. Nakonec postoupili křižáci 30. srpna ve třech skupinách k Caesarei, doprovázeni flotilou nacházející se nedaleko pobřeží. Předvoji velel Geoffrey z Lusignan, hlavnímu voji král Richard a zadnímu voji vévoda burgundský. Ačkoli byl tento úsek cesty vybrán Saladinem pro větší útok, neměly muslimské operace žádný významnější vliv na postup křižáků. Ti se nakonec utábořili v ústí řeky Zarká, šest kilometrů od Caesarei, a 1. září postoupili do blízkosti tábora u Nahr al-Mafdžir. Ke střetu došlo až 2. září, kdy Saladinovi muži zaútočili na křižáky přímo. Muslimové způsobili a také utržili značné ztráty a navíc zajali několik křižáků, které nechal Saladin po výslechu popravít jako odvetu za masakr u Akkonu. Al-Ádil dostal rozkaz prodlužovat jednání, neboť Saladin očekával příchod turkmenských posil. 5. září odvedl Richard svou armádu 14 kilometrů na jih k Nahr al-Faliku, kde zůstala

¹⁰⁹ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 160.

¹¹⁰ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 167–168.

utábořena ještě následující den. Patrně tušil, že se Saladin opět pokusí zastavit další postup křižáků, a proto věnoval přípravám větší pozornost.¹¹¹

Armáda se dala opět do pohybu 7. září, a to v podobě vojska sešikovaného k bitvě, obráceného čelem do vnitrozemí a opírajícího se o mořské pobřeží. Takto se pohybovali směrem doprava a očekávali útok proti čelu.¹¹² Vnějšími řadami čela a křídel velel Jindřich ze Champagne, který měl navíc na starosti zásobní kolony pohybující se v týlu vojsk. Střed a křídla tvořily čtyři oddíly jízdy. Střed se skládal z mužů z Poitou a Guienne pod vedením jeruzalémského krále Guye a jeho bratra Geoffreya z Lusignanu a ještě z Normanů a Anglo-Normanů, kterým velel král Richard. Ten byl formálně velitelem celé armády, avšak střed kontroloval po taktické stránce hlavně král Guy. Pravé křídlo tvořili templáři s Bretonci a muži z Anjou, přičemž jim velel velmistr templářů, Robert de Sablé. Levé křídlo sestávalo z Francouzů, Vlámů, rytířů Jeruzalémského království vedených Jamesem d'Avesnes a johanitů. Ti všichni spadali pod velení Garniera z Neapole, velmistra řádu johanitů.¹¹³

Vojenské uspořádání Saladinových vojsk je známo pouze z rekonstrukce bitvy. Velitelské stanoviště Saladina bylo za hlavním šikem. Před ním se nacházel střed tvořený syrskými jednotkami pod velením al-Afdala, Saladinova syna. Damašský sbor Sárím ad-Dína Kajmaze byl buď také součástí středu, nebo tvořil část Saladinovy vlastní gardy. Pravému křídlu velel Saladinův bratr al-Ádil a levé křídlo sestávalo z jednotek ze severu z Džazíry a severního Iráku, kterým velel Alá' ad-Dín Ibn 'Izz ad-Dín z Mósulu. Dále byly v čele každé divize postaveny pěší jednotky pod taktickým dohledem jízdních sborů, které se nacházely za nimi. Navíc Saladin disponoval jednotkami v Arsúfu.¹¹⁴

Richardova armáda opustila svůj tábor u Nahr al-Faliku krátce před úsvitem a kolem deváté hodiny ráno se její levé křídlo přiblížilo k sadům obklopujícím Arsúf. Muslimové si byli jisti vítězstvím, neboť křižácké vojsko stálo téměř ve shodném postavení jako při bitvě u Hattínu, kde utrpělo významnou porážku. Proto pokojně

¹¹¹ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 55–67.

¹¹² BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 161.

¹¹³ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 67–71.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 71–74.

vyčkávali před okrajem lesa na příchod Richardovy armády.¹¹⁵ „V devět hodin náhle prořízl ranní vzduch jekot a štěkot muslimské jízdy řítící se vpřed, aby zaplavila vyčkávající křesťany přívalem oštěpů a šípů. Útok byl velmi prudký a mezi pěšáky, na které se soustředil hlavní nápor, vznikl na okamžik zmatek.“¹¹⁶ Útoky probíhaly ve vlnách, po určité době se beduíňští a egyptští vojáci rozestoupili, aby umožnili průjezd turecké jízdy. Hlavní nápor se soustředil na johanity a Francouze na levém boku, ale nepodařilo se je obklíčit a angličtí lučištníci se také po každém výpadu Turků znovu zformovali. Se stoupajícím horkem začala turecká jízda ochabovat, ale Richard stále vyčkával a nedal povel k útoku. Nenechal se umluvit žádným z velitelů,¹¹⁷ neboť se obával, že se jeho vojsko roztrhne dříve, než Saladin pošle do boje svůj hlavní voj.¹¹⁸ Avšak maršál johanitů nevydržel dlouhotrvající napětí a zahájil útok bez Richardova svolení. Když Richard viděl, jak levé křídlo ukvapeně zaútočilo, nařídil středu a pravému křídlu také zaútočit. Pro překvapené a vyčerpané muslimy to bylo příliš a byli nuceni ve zmatku ustoupit. Křižáci si neuvědomovali, že Saladinova armáda byla v okamžiku ústupu k zalesněným kopcům na pokraji porážky. Jednotky muslimů vjely do lesa, kam je křižáci nenásledovali z obavy o válečnou lest. Jakmile se křižáci stáhli, muslimové vyrazili a napadli jejich týl. Křižácká jízda se přeskupila a zaútočila podruhé a opět muslimy zahнала do kopců. Poté se křižáci stáhli a rozbili tábor jižně od Arsúfu. Nedlouho poté na ně z města zaútočili Saladinovi vojáci. V tomto okamžiku zahájil Richard třetí a zároveň poslední útok a zatlačil posádku zpět do města.¹¹⁹

Vítězství u Arsúfu bylo jistě důležité, ale ne rozhodující. Obě dvě strany utrpěly významné ztráty, ale za zmínku stojí především morální dopad. Morálka křesťanů se upevnila, na druhé straně morálka muslimů a jejich důvěra v sultána utrpěla, neboť pověst o jeho nepřemožitelnosti byla nyní otřesena.¹²⁰

Po bitvě u Arsúfu se Richard se svou armádou vydal na jih směrem k Jaffě. Zde opravil opevnění, aby si tak zajistil bezpečnou základnu pro své loďstvo.¹²¹ Saladin se rozhodl odjet do Askalonu a zbořit ho pro případ, že by padl do rukou Franků, a oni tak

¹¹⁵ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 169.

¹¹⁶ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 162.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 108.

¹¹⁹ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 76–81.

¹²⁰ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 163.

¹²¹ Tamtéž.

měli možnost narušovat jeho spojení s Egyptem. Al-Ádila ponechal v Ramle, aby sledoval křižáky. Dne 23. září se Saladin vrátil do Ramly a nařídil zbořit její hrad a zásoby převézt do Jeruzaléma. Dále nechal Jeruzalém lépe opevnit, odvelel většinu svých jednotek k Latrúnu a vytvořil základnu u Askalonu.¹²² Mezitím řešil Richard své problémy. Jeho vojáci byli unavení a další tažení nepřipadala v úvahu, z toho důvodu si užívali zaslouženou „dovolenou“ v dobře zásobené Jaffě. Dále vznikly politické problémy na Kypru (kterých se Richard zbavil tím, že ostrov prodal templářům¹²³) a Tyru, kde sílila moc Konráda z Montferratu, se kterým Richard neměl příliš dobré vztahy. Nastal tedy nejvyšší čas uzavřít mír.¹²⁴ A tak začátkem října vyslal Richard Humphreye z Toronu na schůzku s al-Ádilem v Lyddě, aby projednali podmínky příměří. Jednání byla složitá a trvala po celý říjen.¹²⁵ „Původně Richard požadoval celou Palestinu až po řeku Jordán a vrácení Svatého kříže ukořistěného v bitvě u Hattínu.“¹²⁶ Dále požadoval navrácení svatého kříže křesťanům, propuštění všech zajatců a navrhl sňatek své ovdovělé sestry Joanny Sicilské se Saladinovým bratrem al-Ádilem.¹²⁷ Jako věno by jim daroval dobyté pobřeží a al-Ádil by se stal jeruzalémským králem, přičemž by město otevřel jak křesťanům, tak muslimům. Avšak této naivní představě nebyl nakloněn ani Saladin a Joanna, ani papež.¹²⁸

Jednání dále pokračovala i v listopadu. Zároveň s Richardem vedl al-Ádil separátní mírová jednání také s Konrádem z Montferratu, který byl ochoten ukončit spojení s ostatními křižáky výměnou za Sidon a Bejrút. Avšak Richarda se bál a v boji by se mu nepostavil. Dne 11. listopadu svolal Saladin radu, na které většina zúčastněných dala přednost Richardovi, neboť se očekávalo, že se dříve či později vrátí zpět do Anglie.¹²⁹ Během vleklých jednání nastaly zimní deště a Saladin polovinu své armády rozpustil. Avšak Richard na počasí nehleděl a zamířil se svou armádou k Jeruzalému. Jeho armáda začala strádat a navíc na ně stále dotírali muslimové.¹³⁰ Křižáci ze Západu byli pro další postup k Jeruzalému a jeho napadení, na druhé straně

¹²² NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 83.

¹²³ Tamtéž, s. 84.

¹²⁴ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 163.

¹²⁵ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 83.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 111.

¹²⁸ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 171.

¹²⁹ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 84.

¹³⁰ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 164.

Frankové žijící na palestinském území, johanité a templáři byli proti. Dobře znali zdejší podmínky a měli obavy, že se při dobývání města dostanou mezi dobře zásobenou posádku a Saladinovu armádu.¹³¹ A tak se Richard dne 8. ledna rozhodl pro návrat na pobřeží, kde obsadil Askalon a nechal jej znovu vybudovat.¹³²

V únoru došlo v Akkonu k bojům mezi Janovany, kteří drželi s Konrádem z Montferratu, a Pisánci, kteří se postavili na stranu krále Guye.¹³³ Spor musel být co nejdříve vyřešen, neboť v téže době obdržel Richard zprávu, že jeho bratr Jan vede vlastizrádná jednání s francouzským králem Filipem. Nechtěl-li Richard ztratit korunu, musel v co nejkratší době uspořádat záležitosti v Zámoří a vrátit se do Anglie.¹³⁴ V minulosti Richard podporoval Guye, avšak teď měl více přívrženců Konrád, a tak se rozhodl podpořit Konráda a Guyovi jako náhradu nabídl kralování na Kypru. Zde bylo podmínkou odkoupení ostrova od templářů, ale to nemělo vliv na to, že s tímto řešením většina souhlasila. Hlavní zdroj problémů by tak byl vyřešen, kdyby nebyl Konrád 28. dubna 1192 zavražděn. Vrahy byli assassini,¹³⁵ které Konrád dříve urazil. Nyní se opět otevřela otázka nástupnictví. Vdova po Konrádovi, princezna Isabela, dcera krále Amalricha I., se týden po jeho smrti provdala za Jindřicha z Troyes, hraběte ze Champagne. Jindřich sňatkem získal titul krále a Richard se opět mohl věnovat válčení se Saladinem.¹³⁶

Dne 24. května 1192 podnikl Richard se svým vojskem náhlý útok na Darum, ležící na cestě směřující do Egypta. Město padlo a vojsko se vydalo dál na pochod směrem na Jeruzalém.¹³⁷ Dorazili do města Bajt Núby, kde zůstali měsíc. Nečinnost armády skončila dne 20. června, kdy Richard dostal zprávu, že se blíží velká karavana z Egypta přivázející Saladinovy čerstvé zásoby.¹³⁸ Saladin vyslal malý oddíl, aby informoval velitele karavany, al-Ádilova nevlastního bratra Falak ad-Dína, že se Richard blíží ke karavaně, ale bylo již pozdě. 23. června se Richard zmocnil veškerého

¹³¹ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 172.

¹³² NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 85–86.

¹³³ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 164–165.

¹³⁴ CHÁB, V. *Dějiny Anglie od dávnověku do roku 1947*. Praha: J. Hokr, 1947, s. 39.

¹³⁵ Malá muslimská sekta šíitského vyznání, jejíž členové byli odhodlanými vrahy, připravenými na rozkaz svého velitele kdykoli zemřít. V našem období byli vedeni Rašidem ad-Dín Sinanem, známým jako Stařec z hory.

¹³⁶ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 164–165.

¹³⁷ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 176.

¹³⁸ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 166.

zboží, potravin, válečného materiálu a hlavně velbloudů a mezků.¹³⁹ Bohatá kořist zlepšila náladu vojáků a zmenšila nespokojenost, když si Richard rozmyslel útok na Jeruzalém a dal armádě povel k návratu do Jaffy.¹⁴⁰

1. července svolal Saladin své velitele do Jeruzaléma k projednání stávající situace. Mnozí z jeho vojáků se báli, že obléhání Jeruzaléma skončí pádem města a vražděním jako v Akkonu. Avšak nakonec bylo rozhodnuto bránit Svaté město a začaly nezbytné přípravy. Překvapením pro Saladina byla zpráva, kterou dostal 3. července od svých předsunutých stráží, že se křižáci stahují od Bajt Núby k Ramle. Důvodem byly neshody mezi Richardem, který se chtěl stáhnout, a Francouzi, kteří plánovali napadnout Jeruzalém. Již za necelý týden poslal Richard zprávu Saladinovi se žádostí o mírová jednání.¹⁴¹ Jednání byla zahajována a ukončována, neboť se ukázalo, že sporným bodem se stala budoucnost Askalonu. Saladin byl ochoten souhlasit s kdekjakými podmínkami, ale s tím, že by se Askalon stal součástí Zamoří, souhlasit nehodlal.¹⁴² Richard se soustředil na plánování cesty zpět do Anglie a za tímto účelem se pokusil napadnout bohatý Bejrút, odkud se chtěl nalodit a vyjet do Londýna. Saladin tak využil jeho nepřítomnosti a 27. července napadl Jaffu.¹⁴³ Město padlo, avšak citadela se držela do té doby, než Richard připlul po moři zpět a 31. července vytlačil Saladinovy jednotky.¹⁴⁴

*„V srpnu bylo zahájeno nové vyjednávání, tentokrát serióznější, přesto Askalon stále zůstával problematickým bodem.“*¹⁴⁵ Jelikož Saladin při útoku na Jaffu viděl, jak malým počtem vojáků Richard disponuje, rozhodl se ještě jednou zaútočit, než k anglickému králi dorazí posily. A tak v noci 4. srpna dovedl svou muslimskou armádu pod hradby Jaffy a zaujal postavení pro útok plánovaný na následující ráno. Naštěstí pro křižáky si připravené armády všiml jeden Janovan, který vyhlásil poplach, a muslimové tak ztratili moment překvapení. Když po východu slunce Saladin zavelel k útoku, našel posádku města připravenou k boji.¹⁴⁶ Bitvu zahájila muslimská jízda, která útočila

¹³⁹ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 87.

¹⁴⁰ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 166.

¹⁴¹ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 87–88.

¹⁴² BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 166.

¹⁴³ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 179.

¹⁴⁴ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 88.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 167–168.

v sedmi vlnách. Boj trval celý den, avšak křesťané útoky stále odráželi. K večeru bylo muslimské vojsko u konce svých sil, a tak Saladin zavelel k ústupu, aby se jeho vyčerpaní muži vrátili zpět do Jeruzaléma.¹⁴⁷

Tak začalo poslední vyjednávání. Richard onemocněl a křižácká armáda byla vyčerpaná. Na druhé straně Saladinovo zdraví také nebylo v nejlepším stavu a stejně tak jeho vojsko zesláblo. Vědomí oboustranného oslabení přimělo 28. srpna Saladina, aby předložil Richardovi svou poslední nabídku.¹⁴⁸ Richard na návrh přistoupil a smlouvu podepsal 2. září,¹⁴⁹ a to s platností na pět let, neboť si již nemohl dovolit delší vyjednávání. Křesťanům připadla města na pobřeží od jihu až po Jaffu, kromě Askalonu, který měl být znovu zbořen. Dále měli poutníci opět přístup k svatým místům v Jeruzalémě, Betlémě a Nazaretu.¹⁵⁰ Mnoho křižáků vykonalo pouť do Jeruzaléma v doprovodu muslimských vojáků, neboť již nebyl důvod proti sobě zbrojit. Dne 10. září se většina Saladinových vojáků vrátila do svých domovů a o měsíc později, 9. října, se na cestu domů vydal i král Richard.¹⁵¹ Avšak 11. listopadu musel kvůli špatnému počasí zakotvit na Korfu. Na ostrov vstoupil převlečen za templáře, neboť území patřilo císaři Izáku Angelovi. Upustil od původního plánu vrátit se domů přes Marseille, kvůli nejistým vztahům s Filipem Augustem, a pokračoval dál v cestě na lodi, která směřovala do Jaderského moře. Kvůli bouři musel opět nedobrovolně přistát, tentokrát v Raguse, dnešním Dubrovniku. Kolem 10. prosince se Richard vydal na další plavbu Jaderským mořem, avšak loď ztroskotala mezi Benátkami a Aquileiou. Tak se tedy vydal na cestu po souši.¹⁵²

Když Richard dorazil do Rakouska, chtěl projít v převleku, neboť si dobře pamatoval, jak vévodu Leopolda urazil stržením a pošlapáním jeho korouhve.¹⁵³ To však nebyl jediný důvod pro Leopoldovo nepřátelství vůči Richardovi. Leopold byl z rodu Babenberků, kteří podporovali Štaufy, jimž vděčili za odtržení Rakouska od Bavorska a jeho povýšení na vévodství. K tomu všemu došlo na úkor Welfů, jejichž

¹⁴⁷ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 138.

¹⁴⁸ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 89.

¹⁴⁹ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 168.

¹⁵⁰ KOHN, G. C. *Velká encyklopedie válek: Průvodce válečnými konflikty od starověku až po dnešek*. 1. vyd. Brno: Jota, 1997. s. 268.

¹⁵¹ NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191*. s. 89.

¹⁵² OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 141.

¹⁵³ CHÁB, V. *Dějiny Anglie*. s. 39.

přivržencem byl naopak Richard. A tak přes tehdejší zvyková práva, že rytíř vracející se z křížové výpravy je nedotknutelný,¹⁵⁴ byl Richard u Vídně poznán, zajat a následně střežen na hradě Dürnstein.¹⁵⁵

Když se o Richardově zajetí dozvěděl římskoněmecký císař Jindřich VI., oznámil, že vévodovi nepřísluší věznit krále, a začal jednat s Leopoldem o jeho předání. Dne 6. ledna 1193 odjel Leopold se svým vězněm do Řezna, kde ho měl předat císaři. Jelikož si ale Leopold nárokoval příliš velký podíl výkupného, císař s podmínkami předání nesouhlasil a vévoda se s anglickým králem vrátil zpět na Dürnstein. V této době navíc Filip August oznámil Richardovi své rozhodnutí, že se již necítí být vázán přísahou věrnosti a tímto mu tedy vyhláší válku. Současně navrhl Jindřichovi VI. vysoké výkupné za vydání Richarda do jeho rukou. Avšak císař s tímto nesouhlasil a opět začal jednat s Leopoldem.¹⁵⁶ Nakonec spolu 14. února 1193 uzavřeli ve Würzburgu smlouvu o několika bodech.¹⁵⁷ Richard má být propuštěn po zaplacení 100 000 hřiven stříbra, přičemž polovina připadne Leopoldovi jako věno pro Richardovu neteř Eleonoru Bretaňskou, která se má provdat za Leopoldova syna Fridricha. První polovina výkupného bude splacena na svátek svatého Michala (29. září 1193) a druhá na začátku velikonočního půstu (23. února 1194).¹⁵⁸ Dále má Jindřich poskytnout Leopoldovi 200 rukojmích pro případ, že by zemřel, aby byl anglický král vydán zpět vévodovi. Toto byly hlavní body smlouvy, kromě toho měl Richard dát Jindřichovi padesát galér pro tažení proti Sicílii a osobně se výpravy zúčastnit spolu se sto rytíři a padesáti lučištníky. Jako záruku měl Richard poskytnout 200 rukojmích. Dále měl Richard propustit bývalého kyperského vládce Izáka Komnéna a jeho dceru ze svého zajetí.¹⁵⁹

Nelze přesně říci, jak dlouho střežili Richarda na Dürnsteinu. Dále pobýval v Ochsenfurtu, kde strávil pět týdnů, než byl 23. března na říšském sněmu ve Špýru oficiálně představen Jindřichovi VI. jako vězeň. Den poté se sešel veřejný soud, který vznesl Richardovu obžalobu. Anglický král se k ní téměř nevyjádřil, neboť jednotlivé

¹⁵⁴ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 145–146.

¹⁵⁵ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 116.

¹⁵⁶ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 148–149.

¹⁵⁷ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 120.

¹⁵⁸ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 149.

¹⁵⁹ ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. s. 118–119.

její body byly upravené polopravdy, a tak by jen vyvolal dlouhé debaty. Před zraky veřejnosti padl Richard císařovi k nohám a navzájem se zavázali splnit své sliby. Císař měl zprostředkovat mír mezi Richardem a Filipem Augustem a Richard měl zaplatit výkupné. A tak mezitím, co v Anglii Richardova matka Eleonora Akvitánská shromažďovala výkupné ze všech možných zdrojů, cestoval Richard jako vězeň s císařem Jindřichem.¹⁶⁰

Po zaplacení výkupného se mohl Richard opět vrátit do Anglie,¹⁶¹ kde v době jeho nepřítomnosti získával na jeho úkor nová území a přívržence bratr Jan. Ten utekl ke svému spojenci Filipovi Augustovi a Richard si opět vybojoval svrchované postavení ve své zemi. Avšak brzy musel vyrazit do Francie hájit své državy. Během jeho nepřítomnosti si král Filip August vydobyl několik měst a tvrzí v Normandii a teď opět porušil příměří a dne 10. května oblehl Verneuil. Když se Filip August dozvěděl, že Richard pochoduje na Verneuil, uprchl. Vyhýbal se jakékoli bitvě v otevřeném poli, až ho 6. července 1194 Richard dostihl u Vendôme. Francouzskému králi se sice povedlo utéct, avšak kořist byla veliká, Richard se zmocnil nejen polní pokladny, ale také například Filipovy osobní pečetě. Tato válka mezi Richardem a Filipem Augustem trvala několik let, během nichž byly uzavírány nové mírové smlouvy, které zpravidla porušoval Filip.¹⁶² Důležitého vítězství dosáhl Richard roku 1197 v Gisors nedaleko Paříže. Anglický král pobýval ve Francii až do března roku 1199, kdy byl v bitvě u Châlus zraněn šípem.¹⁶³ Rána se následně zanítila a Richard 11. dubna zemřel. Po jeho smrti nastoupil na anglický trůn bratr Jan, který tak zdědil jeho spory s francouzským králem Filipem Augustem.¹⁶⁴

3.2 Důsledky

Třetí křížová výprava sice nedosáhla svého vytyčeného cíle, dobytí Jeruzaléma, avšak pomohla alespoň v malém rozsahu obnovit jeruzalémské království. Poté, co Richard urovnal spory o trůn, když Guy z Lusignan dostal jako kompenzaci Kypr, jak

¹⁶⁰ OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 153.

¹⁶¹ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 169.

¹⁶² OBERMEIER, S. *Richard Lví srdce*. s. 178–190.

¹⁶³ BROWNSTONE, D.; FRANCK I. *Historie válek: chronologicky a zeměpisně uspořádaný přehled válečných konfliktů od roku 100 000 př. n. l. do současnosti*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 146.

¹⁶⁴ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 169–171.

bylo uvedeno výše, mohl se království ujmout Jindřich ze Champagne. Úspěšné spravování umožnila Jindřichovi především dvě úmrtí.¹⁶⁵ Jednalo se o smrt Saladina, který zemřel krátce po odchodu Richarda ze Svaté země, a to 4. března 1193 v Damašku,¹⁶⁶ a úmrtí Guye roku 1194. Po něm byl kyperským králem korunován jeho bratr Amaury I. a ostrov se stal nejvýznamnější křižáckou základnou. Rod Lusignanů zde vládl až do roku 1473.¹⁶⁷

Po Saladinově smrti se začalo jeho sedmnáct synů dohadovat o své dědictví. Z toho důvodu jednota islámu nepřežila a říše se brzy rozpadla. Egypt začal být považován za nejslabší bod obrany nepřátelského území a začali po něm „pošilhávat“ křižáci.¹⁶⁸ Ani situace v Byzantské říši nebyla dobrá. Říše prožívala koncem 12. století hlubokou vnitřní krizi, kterou umocňovaly dynastické rozpory. Dynastie Angelovců nezvládla jak politickou situaci uvnitř státu, tak zahraniční politiku, a navíc se prohloubila decentralizace, která měla svůj počátek již za vlády Komnénovců. Byzantský císař ovládal bezprostředně pouze územně malý prostor, v provinciích se stali neomezenými pány pozemkoví vlastníci. K hospodářské krizi přispívala nevyváženost jednotlivých byzantských oblastí, jejich administrativní roztržštěnost a daňové zatížení obyvatelstva. Mimo to se ve Středozezemním moři rozšířilo pirátství, přičemž byly přepadávány byzantské ostrovy, a dokonce i byzantské přístavy. Jelikož se Byzanci nedostávalo peněz na obnovu námořnictva, stalo se jedinou autoritou ve Středozezemí benátské loďstvo.¹⁶⁹

Postavení Byzance se zhoršilo také co se týče mezinárodních vztahů. Od doby první křižové výpravy nechuť Západu vůči Byzantincům stále rostla. Posilovala ji například závist kvůli bohatství či zlost nad způsobem, jakým Byzantinci dávali najevo, že považují západní křesťany za barbary. A tak se není čemu divit, že se čas od času objevovala myšlenka útoku na Konstantinopol. Již Fridrich Barbarossa uvažoval o přepadení města¹⁷⁰ a v rámci čtvrté křižové výpravy přišel s tímto návrhem římský král Filip Švábský, následník Jindřicha VI. Filip si již před nějakou dobou vzal za

¹⁶⁵ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 230.

¹⁶⁶ GABRIELI, F. *Křižové výpravy očima arabských kronikářů*. s. 224.

¹⁶⁷ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 230.

¹⁶⁸ BRIDGE, A. *Křižové výpravy*. s. 171.

¹⁶⁹ ZÁSTĚROVÁ, B. a kol. *Dějiny Byzance*. s. 274.

¹⁷⁰ BRIDGE, A. *Křižové výpravy*. s. 173.

manželku dceru Izáka II. Angela, Irenu, čímž měly být posíleny dobré vztahy mezi císaři. Avšak v roce 1195 sesadil Izáka Angela jeho mladší bratr Alexios III. a nechal ho oslepit a uvěznit. Spolu s ním byl uvězněn také jeho syn, Alexios Angel, který po útěku vyhledal pomoc u své sestry Ireny a jejího muže. Za příslibení vysoké odměny souhlasili křižáci s jeho návrhem zastavit se na cestě do Svaté země v Konstantinopoli a dosadit ho na byzantský trůn.¹⁷¹

Celá akce proběhla téměř bez boje, neboť stávající císař Alexios III. z města utekl. A tak byl z vězení propuštěn Izák Angelos a jeho syn dosazen na trůn jako Alexios IV., čímž se stal jeho spolucísařem.¹⁷² Jejich spoluvláda však neměla dlouhého trvání. Alexiovo stranění papeži, jeho jednoznačně prozápadní politika a nové daně z něj v očích Byzantinců udělali nenáviděného člověka. Z toho důvodu byl Alexios na počátku roku 1204 sesazen.¹⁷³ Na trůn dosedl Alexios V. Murtzuflos, pravnuke císaře Alexia I. Komnénéna a zeť uprchlého císaře Alexia III. Křižáci se s takovýmto vývojem situace nechtěli smířit, proto upustili od dalšího tažení do Svaté země a místo toho se rozhodli dobýt Konstantinopol.¹⁷⁴

„Po krátkém obléhání vpadli křižáci 13. dubna 1204 do města a tři dny je drancovali, kostely a kláštery nevyjímaje. Nevidané plenění a zběsilé vraždění obyvatel bylo srovnatelné snad jen s tím, co se událo roku 1099 v dobytém Jeruzalémě.“¹⁷⁵ Křižáci zde získali velkou kořist, mezi jinými vzácná antická a byzantská umělecká díla, která byla odvezena na Západ, na jejímž dělení se velitelé dohodli ještě před útokem na Konstantinopol. Úmluva je známá pod názvem „Partitio terrarum Imperii Romaniae.¹⁷⁶ Na dobytém území bylo vytvořeno Latinské císařství¹⁷⁷, které trvalo do roku 1261. Největších zisků dosáhli Benátčané, avšak císařem se stal Francouz Balduin, hrabě flanderský. Korunovace proběhla 16. května 1204 v chrámu Boží

¹⁷¹ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 231.

¹⁷² HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 178–180.

¹⁷³ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 175.

¹⁷⁴ ZÁSTĚROVÁ, B. a kol. *Dějiny Byzance*. s. 278.

¹⁷⁵ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 232.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Latinské z toho důvodu, že zakladateli byli západní rytíři, jejichž oficiálním jazykem byla latina a sami se nazývali „Latiny“.

moudrosti.¹⁷⁸ Řecká vláda se zachovala ve třech nezávislých státech, a to v Epirském despotátu, Trapezuntském císařství a Nikájském císařství.¹⁷⁹

Vítězné tažení křižáků proti Byzanci spadá do období, kdy se začínal měnit charakter křížových výprav. Vojska se ve znamení kříže již neobracela jen směrem do Svaté země. Už na konci 12. století bojovali Dánové proti Livům a Estoncům a krátce po nich začala křižácká tažení řádu německých rytířů proti Prusům a Litevcům. Specifickým typem křížových výprav se stala křižácká tažení proti heretikům. Mimo jiné se změnil také vztah ke křižáckým státům na Východě. Stále zůstávaly cílem poutnických výprav, ale ani poutníci ani rytíři se zde již neusazovali. Část starých křižáckých rodů se přestěhovala na Kypr, část do nových latinských oblastí na byzantském území, kde bylo bezpečněji.¹⁸⁰

Nejsilnějším soupeřem latinského panství bylo Nikájské císařství rozkládající se na severozápadě Malé Asie. Zde vládl Theodoros I. Laskaris, zeť císaře Alexia III., který se v roce 1208 nechal korunovat císařem Římanů. Avšak Nikájské císařství nebylo jediné, které chtělo pro sebe získat území na úkor Latinů. Dále můžeme zmínit Bulhary, kteří po svém osamostatnění bojovali s Konstantinopolí téměř neustále, a Srbsko, které chtělo po pádu Konstantinopole také získat další byzantské území. Boje mezi jednotlivými územními celky neustávaly, až se v padesátých letech 13. století omezilo Latinské císařství jen na Konstantinopol a její okolí. Poslední ranou pro Latiny byl útok nikájského vojska v červenci roku 1261. Poslední císař Balduin II. uprchnul z Konstantinopole po moři. Dne 13. srpna 1261 vtáhl do města Michael VIII. Palaiologos, spoluvládce posledního nezletilého císaře z rodu Laskaridů, a nechal se korunovat. Tak dosedla na trůn poslední dynastie východořímských císařů.¹⁸¹

Mezitím se ctižádostiví Frankové ze Západu v roce 1217 opět vydali do Svaté země. Jak je zmíněno již výše, zde byli muslimové až příliš zaměstnáni bojem o moc, nebo obchody se svými křesťanskými sousedy, než aby vedli války. Z toho důvodu al-Ádil, Saladinův bratr, před nově příchozí armádou takticky ustoupil. Maďarský král Ondřej se rozhodl pro návrat do Evropy, kdežto rakouský vévoda Leopold VI. se

¹⁷⁸ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 177.

¹⁷⁹ ZÁSTĚROVÁ, B. a kol. *Dějiny Byzance*. s. 279.

¹⁸⁰ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 196–197.

¹⁸¹ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 319–325.

rozhodl zůstat přes zimu, vyčkat na posily a následující rok zaútočit na Egypt. Neboť kdyby se jej podařilo dobýt, padla by do rukou téměř bez boje celá jižní Palestina, včetně Jeruzaléma.¹⁸² V létě roku 1218 křižáci oblehli Damiettu, utrpěli při tom značné ztráty, navíc v jejich táboře propukla epidemie úplavice, ale úspěch přilákal nové bojovníky. Sultánovi al-Kámilovi, Saladinovu synovci, více záleželo na Damiettě než na Jeruzalémě, tudíž nabídl křižákům, že jim vydá Jeruzalém, pokud přestanou s obléháním Damietty.¹⁸³ Mnozí Frankové s nabídkou souhlasili, avšak papežský legát Pelagius odmítl. Tak křižáci pokračovali v obléhání, až 5. listopadu 1219 Damietta padla. Na další pochod se vydali až v červenci roku 1221. Nil byl však toho roku rozvodněný, proto Egypťanům stačilo otevřít hráze. Tak byl Pelagius nucen vybrat si mezi smrtí a mírem. S příslibem osmiletého příměří se museli Frankové Damietty vzdát.¹⁸⁴

Křižáci se stáhli k Akkonu a vyčkali příchodu německého císaře Fridricha II. s posilami. Ten připlul k Akkonu 7. září 1228 a začal jednat s al-Kámilem. V únoru 1229 nabídl sultán mírové podmínky, které císař přijal. Jeruzalémské království mělo dostat města Jeruzalém, Betlém, Nazaret, část Galileje a oblast kolem Sidonu, přičemž Skalní dóm a mešita al-Aksá v Jeruzalémě měli připadnout muslimům, kteří sem měli mít volný přístup.¹⁸⁵

*„Tážení císaře Fridricha II. bylo posledním pokusem upevnit ústřední panovnickou moc v křižáckých státech.“*¹⁸⁶ Po císařově odjezdu do Itálie propukla v Palestině drobná feudální válka mezi jeho přívrženci a odpůrci. Po skončení příměří muslimové opět obsadili Jeruzalém a další oblasti ve vnitrozemí. V létě roku 1244 vpadly do Palestiny vojenské tlupy z Chorezmu, které uprchly před výbojnými Mongoly a vstoupily do služeb egyptského sultána. S jeho pověřením obsadili 23. srpna 1244 Jeruzalém, který od té doby již zůstal v rukou muslimů.¹⁸⁷ Poslední dvě výpravy podnikl francouzský král Ludvík IX. Na první výpravu se vydal roku 1248. V létě 1249 sice dobyl Damiettu, ale později po dlouhých bojích a vypuknutí hladomoru musel

¹⁸² BRIDGE, A. *Křižové výpravy*. s. 183–185.

¹⁸³ HROCHOVÁ, V. *Křižové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 204.

¹⁸⁴ BRIDGE, A. *Křižové výpravy*. s. 188.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 190

¹⁸⁶ HROCHOVÁ, V. *Křižové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 212.

¹⁸⁷ Tamtéž.

kapitulovat. Vrátil se do Akkonu, kde vládl čtyři roky. Na další výpravu se vydal v létě roku 1270. Tentokrát mířil nejprve k Tunisu, avšak při obléhání se táborem začala šířit epidemie a Ludvík zemřel. Tím skončila i celá výprava.¹⁸⁸

„Když se dostali v Egyptě k moci mamlúci, byly dny Franků ve Svaté zemi sečteny.“¹⁸⁹ Křesťané doufali v jejich pomoc proti islámu, avšak mamluci začali křižácké státy systematicky dobývat. Ty navíc oslabovaly vnitřní konflikty jak mezi Benátkami a Janovem, tak mezi rytířskými řádmi. Svoji ofenzivu dokončili mamluci dobytím Akkonu v roce 1291 a následným zpusťšením Palestiny. Tímto byly ukončeny jak křižácké výpravy,¹⁹⁰ tak působení templářů, johanitů a německých rytířů ve Svaté zemi. Po zdrcující porážce u Akkonu přesídlily tyto řády na Kypr.¹⁹¹ Řád německých rytířů později přesunul své sídlo do pruského Marienburgu a začal se angažovat v Pobaltí.¹⁹² Mezitím bojovali templáři společně s johanity proti Mongolům, přičemž narůstající moc templářů začala popouzet světské panovníky. Proti řádu vystoupil francouzský král Filip IV. Sličný, který dosáhl dne 22. března 1312 jeho zrušení.¹⁹³ Značná část jejich majetku připadla johanitům, kteří se začali obávat stejného osudu, který potkal templáře. A tak aby se vymanili z dosahu světské moci, dobyli ostrov Rhodos, kam se nově přemístili. Odtud se pak jejich činnost dál šířila do Evropy.¹⁹⁴

Také situace Byzance se zkomplikovala na konci 13. století. Ve druhé polovině 13. století přitáhli do Malé Asie Oguzové. Šlo o poslední vlnu tureckých kmenů, které migrovaly na západ. Náčelník kmene Ertogrul vstoupil do služeb ikonyjského sultána proti Byzanci, za což získal jako odměnu území v severozápadní části poloostrova. To se později stalo základem Osmanské říše, za jejíhož zakladatele je považován Osman I. Gází. Ten začal svěřené území rychle rozšiřovat na úkor Byzance a v roce 1299 se prohlásil za samostatného vládce. Když v roce 1303 zemřel poslední příslušník

¹⁸⁸ BRIDGE, A. *Křížové výpravy*. s. 197–206.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 207.

¹⁹⁰ GEISS, I. *Dějiny světa v souvislostech*. Přeložila Dagmar Moravcová. Praha: Ivo Železný, 2005, s. 204.

¹⁹¹ STERNECK, M. *Dějiny templářského řádu: první duchovně rytířský řád v zrcadle času*. Ilustroval Alexandr Hejl. Praha: Půdorys, 2004, s. 145.

¹⁹² NICOLLE, D. *Řád německých rytířů: 1190-1561*. Ilustroval Graham Turner; přeložil Petr Šťastný. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2009, s. 4.

¹⁹³ STERNECK, M. *Dějiny templářského řádu: první duchovně rytířský řád v zrcadle času*. s. 149–199.

¹⁹⁴ WALDSTEIN-WARTENBERG, B. *Řád johanitů ve středověku: kulturní dějiny řádu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008, s. 47.

ikonyjské dynastie, jeho říše se rozpadla na menší soupeřící útvary a někteří seldžučí náčelníci přijali Osmanovu svrchovanost. Byzanc se marně snažila nápor Osmanů zastavit a kolem roku 1300 zbyla Konstantinopoli v Malé Asii již jen malá území obklopená tureckými državami. V roce 1354 osmanští Turci dobyli byzantskou přístavní pevnost Gallipoli, definitivně se tak uchytili na evropském území a zahájili dobývání Balkánu. Již po roce 1371 se Byzanc stala vazalským státem Osmanské říše, společně se Srbskem a Bulharskem. Tak se Osmanská říše stala prostřednictvím vazalských států sousedem uherského království.¹⁹⁵

Turecký nápor byl nečekaně zastaven začátkem 15. století vpádem tatarského dobyvatele Timúra-Í-Lenka do Malé Asie. Tatarské výboje sice záhy ukončila smrt Timúra (1405), ale turecký stát oslabily vnitropolitické problémy. Těch využila Byzanc a Srbsko a zbavily se své vazalské závislosti. To však nemělo dlouhé trvání, neboť Osmané začali dobývat zpět své území. Na začátku dubna 1453 oblehla turecká armáda Konstantinopol a po dvouměsíčním boji, 29. května 1453, bylo město dobyto a následně přejmenováno na Istanbul.¹⁹⁶

¹⁹⁵ DRŠKA, V.; PICKOVÁ, D. *Dějiny středověké Evropy*. s. 327–334.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 335–337.

4. Závěr

Křížové výpravy jsou dodnes předmětem rozporných soudů. Jejich oslava trvala víceméně do 15. století, ačkoliv se vůči nim již ve 13. století ozývaly kritické hlasy. Osvícenství je otevřeně odmítlo a nový kladný pohled přinesl až nástup Napoleona. Jeho tažení do Egypta a Palestiny evokovala starou slávu křižáků. Během 19. století se vedly diskuse o tom, který národ má největší zásluhy o dobytí Svaté země a kdo má největší podíl na nezdaru výprav. A tak ohledně křížových výprav převažují kritická hodnocení, jen ojediněle se setkáme s jejich idealizací z hlediska univerzálního a civilizačního, či křesťanského poslání.¹⁹⁷

Církev představovala v období středověku jednu z nejvýznamnějších státoprávních sil, která sehrávala při budování říše rozhodující roli. Z tohoto důvodu lze poměr panovníka k duchovenstvu považovat za jeden z hlavních problémů říšské politiky. Kvůli narůstajícímu vlivu panovníka, realizovaným prostřednictvím investitury, se papežové ocitli v nebezpečí, že budou upadat do stále větší závislosti na říši, přičemž se k této hrozbě přidal navíc vnitřní spor o reformy církevního systému. Podstatou pře se stala otázka simonie neboli prodejnosti církevních hodností a úřadů. Spor nabyl největší intenzity za vlády Jindřicha IV. a Jindřicha V., přičemž k pozvolnému sblížení stanovisek začalo docházet teprve na konci vlády druhého zmíněného. Dne 23. září 1122 uzavřel Jindřich V. s papežem Kalixtem II. konkordát wormský, ve kterém se císař vzdal investitury a uznal kanonickou a svobodnou volbu biskupů a opatů. Papež naopak souhlasil, aby se v německých oblastech takových voleb směl panovník účastnit. Zásadní význam pro tento kompromis mělo oddělení duchovních a světských práv.¹⁹⁸

Vyvstává tedy otázka: „*Byly ony anabáze vlastně docela zbytečnými a nepochopitelnými přerývkami evropských dějin?*“¹⁹⁹ Lze říci, že křížové výpravy nejsou jen okrajovou součástí středověkého vývoje, a že by jen málo přispěly k rozmachu evropského myšlení. Staly se výrazem touhy Západu po uskutečnění

¹⁹⁷ HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 246.

¹⁹⁸ OPLL, F. *Friedrich Barbarossa: císař a rytíř*. s. 210–211.

¹⁹⁹ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 187.

velkých, mnohdy i protichůdných myšlenek.²⁰⁰ V křížových výpravách můžeme vidět významnou a jistým způsobem jedinečnou feudální expanzi, ve které byly kořistnické a mocenské motivy doprovázeny na jedné straně silnou vlnou náboženského fanatismu, na druhé straně propracovanou a rafinovanou církevní propagandou. A tak křížové výpravy přinesly hospodářský prospěch především italským přístavním městským státům, Benátkám, Janovu a Pise, jejichž lodě přepravovaly křižáky a podílely se na obchodě s Levantou.²⁰¹ Důležité místo mají křížové výpravy také proto, že se v jejich průběhu stále znovu setkávaly tři velké civilizační oblasti, které si dodnes udržely určité kulturní specifikum. Byla to oblast latinská, která se konfrontovala s civilizací východního křesťanstva, reprezentovanou hlavně Byzantskou říší, a s islámským světem. Ukázalo se, že převaha zbraní neznamena také civilizační vyspělost a vzdělanost. Co se týče důsledků pro další historický vývoj těchto tří oblastí, křižácké státy se v Levantě trvale neudržely a v politickém uspořádání této oblasti nezanechaly žádné trvalejší pozůstatky. Oproti tomu vojensky slabší, ale jinak vyspělejší Byzantská říše podlehla střídavým útokům křižáků ze západu a Turků z východu. Arabsko-islámská civilizace se dokázala ubránit náporu křižáků až poté, co integrovala seldžucké barbary a další etnické skupiny ze severu. Avšak konečné vítězství reprezentují barbarští mameluci, kteří nejen že zničili panství západních dobyvatelů, ale také vyhladili ostatní neislámské skupiny na Východě a s výjimkou libanonských hor tak dokončili plnou islamizaci Předního východu.²⁰²

Ve své bakalářské práci jsem se pokusila popsat hlavní události třetí křížové výpravy a zasadit je do kontextu doby. Nebylo jednoduché analyzovat průběh výpravy, neboť literatura, kterou jsem měla k dispozici, neobsahovala vždy shodné informace. Záměrem každé z knih je přesvědčit své čtenáře bez ohledu na chybnou dataci či neúplné zprávy o události.

V úvodu práce popisují události, které vedly k vyhlášení křížových výprav, načež následuje seznámení s prvními dvěma výpravami. Hlavní kapitola je věnována tématu třetí křížové výpravy, která obsahuje její příčiny a dále se zevrubně zabývá jejím průběhem a důsledky. Usilovala jsem o to, vyzdvihnout a popsat všechny důležité

²⁰⁰ WETZKY, Karl von. *Bůh tomu chce*. s. 188.

²⁰¹ *Nové universum. A-Ž: všeobecná encyklopedie*. 1.vyd. Praha: Knižní klub, 2003. s. 546.

²⁰² HROCHOVÁ, V. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. s. 247–248.

události s ní související. V poslední kapitole jsem se pokusila o shrnutí důsledků celého konceptu křížových výprav. Myslím si, že ačkoliv výpravy na Východ nezanechaly trvalý odkaz na území Blízkého východu, přece jen byly důležitým milníkem pro formování pozdější Evropy. Křížáci se seznámili s mnohými vymoženostmi životního stylu, které si osvojili, a pokud se vrátili zpět na Západ, přivezli si je s sebou. Dále je nutné zmínit vliv arabské a byzantské architektury, získání cenných vědeckých poznatků či použití boje se Saracény jako předlohy pro vznik kronik a rytířské poezie. Určitý význam mělo také prosté poznání Předního východu. Křížové výpravy tak urychlily přejímání orientální kultury a vědy Západem, k čemuž by ale dříve nebo později stejně došlo.

5. Resume

Das Thema meines Werks ist Der dritte Kreuzzug (1189-1192). Dieses Thema habe ich ausgewählt, weil ich mich für Historie und Religion interessiere und ich weiter Historie studieren will. Das Ziel meines Werks ist den dritten Kreuzzug beschreiben und im Kontext der Epoche anbringen.

Im ersten Kapitel beschäftige ich mit den Begebenheiten vor der Verkündung der Kreuzzügen und mit dem ersten und zweiten Kreuzzug. Es geht um ihre Ursachen, ihren Ablauf und ihre Auswirkungen. Weiter folgt der Hauptteil, der beschreibt die Ursachen den dritten Kreuzzug. Ich widmene mich selbständig dem Zug, dem der deutsche Kaiser Fridrich Barbarossa geführt hat und dann dem Zug, dem der englische König Richard I. mit dem francözischen König Filip II. August teilgenommen hat. Weiter besage ich die Auswirkungen des dritten Kreuzzugs und stelle ich die Begebenheiten nach dem Abschluß der Kreuzzügen und dem Abfahr der Kreuzern aus dem Heiligen Land zusammen. Am Ende habe ich zu der Zusammenfassung des ganzen Konzept der Kreuzzügen versucht.

Über den Kreuzzügen überwiegen die kritische Wertungen, aber ich glaube, die Kreuzzüge waren ein wichtiger Meilenstein in der Historie. Sie haben nicht dauernden Hinweis im Osten überlassen, aber die Kreuzern haben viele Bräuchen übernommen und dann sind sie mit ihnen nach Europa zurückgekommen. Die Kreuzzüge haben die Übernahme der orientalischen Kultur und der Wissenschaft betrieben.

6. Seznam literatury

6.1 Prameny

ANSBERT. *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta: historie o výpravě císaře Fridricha sestavená jakýmsi rakouským klerikem, který se jí účastnil, jménem Ansbert (skutky nejjasnějšího z římských císařů Fridricha)*. Přeložil Pavel Soukup. 1. vyd. Příbram: Knihovna Jana Drdy, 2003. 151 s. ISBN 80-86240-67-3.

GABRIELI, FRANCESCO. *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*. Přeložil Josef Prokop. 1. vyd. Praha: Argo, 2010. 336 s. ISBN 978-80-257-0333-5.

OBERMEIER SIEGFRIED. *Richard Lví srdce: král, rytíř, dobrodruh*. 1. vyd. Praha: Ikar, 1999. 239 s. ISBN 80-7202-481-7.

OPLL, FERDINAND. *Friedrich Barbarossa: císař a rytíř*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2001. 354 s. ISBN 80-7185-342-9.

6.2 Literatura

BAUER, JAN a kol. *Toulky minulostí světa. Pátý díl, Byzantská říše, křížové výpravy, počátky Evropy a evropský středověk*. Editor Zdeněk Volný. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2003. 222 s. ISBN 80-239-1138-4.

BLÁHOVÁ, MARIE. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek I, do roku 1197*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1999. 798 s. ISBN 80-7185-265-1.

BRIDGE, ANTONY. *Křížové výpravy*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. 228 s. ISBN 80-200-0512-9.

DRŠKA, VÁCLAV.; PICKOVÁ DANA. *Dějiny středověké Evropy*. 1. vyd. Praha: A. Skřivan ml., 2004. 364 s. ISBN 80-86493-11-3.

HROCHOVÁ, VĚRA. *Křížové výpravy ve světle soudobých kronik*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982. 255 s.

CHÁB, VÁCLAV. *Dějiny Anglie od dávnověku do roku 1947*. Praha: J. Hokr, 1947. 195 s.

NICOLLE, DAVID. *První křížová výprava 1096-99 : dobytí Svaté země*. Ilustrovala Christa Hook; přeložil Václav Lohr. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 96 s. ISBN 978-80-247-1896-5.

NICOLLE, DAVID. *Řád německých rytířů: 1190-1561*. Ilustroval Graham Turner; přeložil Petr Šťastný. 1. Vyd. Brno: Computer Press, 2009. 62 s. ISBN 978-80-251-2581-6.

NICOLLE, DAVID. *Třetí křížová výprava 1191 : Richard Lví srdce, Saladin a zápas o Jeruzalém*. Ilustrovala Christa Hook; přeložil Václav Lohr. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 96 s. ISBN 978-80-247-2382-2.

RUNCIMAN, STEVEN. *A History of the Crusades. Vol. 1, The 1 Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*. Middlesex: England Penguin Books, 1965. 376 s.

SCHILLMANN, FRITZ. *Sizilien: Geschichte und Kultur einer Insel*. Wien: R. Passer, 1935. 551 s.

STERNECK, MERVYN. *Dějiny templářského řádu: první duchovně rytířský řád v zrcadle času*. Ilustroval Alexandr Hejl. Praha: Půdorys, 2004. 226 s. ISBN 80-86018-24-5.

WALDSTEIN-WARTENBERG, BERTHOLD. *Řád johanitů ve středověku: kulturní dějiny řádu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008. 473 s. ISBN 9788020013811.

WETZKY, KARL VON. *Bůh tomu chce: češi a Moravané na III. křížové výpravě do Svaté země*. 1. vyd. Brno: MoBa, 1998. 195 s. ISBN 80-7173-917-0.

ZÁSTĚROVÁ, BOHUMILA a kol. *Dějiny Byzance*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. 529 s. ISBN 80-200-0454-8.

6.3 Encyklopedie

BROWNSTONE, DAVID; FRANCK IRENE. *Historie válek: chronologicky a zeměpisně uspořádaný přehled válečných konfliktů od roku 100 000 př. n. l. do současnosti*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999. 563 s. ISBN 80-85876-75-2.

GEISS, IMANUEL. *Dějiny světa v souvislostech*. Přeložila Dagmar Moravcová. Praha: Ivo Železný, 2005. 529 s. ISBN 80-237-3940-9.

KOHN, G. C. *Velká encyklopedie válek: Průvodce válečnými konflikty od starověku až po dnešek*. 1. vyd. Brno: Jota, 1997. 646 s. ISBN 80-7217-010-4.

LEPAŘ, JAN. *Politický atlas k všeobecným dějinám středního a nového věku*. 2. oprav. vyd. Praha: I. L. Kober, 1875.

Nové universum. A-Ž: všeobecná encyklopedie. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 2003. 1303 s. ISBN 80-242-1069-X.

7. Seznam příloh

Příloha č. I. Politické uspořádání Evropy a přilehlých zemí v 2. pol. 10. století.
LEPAŘ, J. *Politický atlas k všeobecným dějinám středního a nového věku.*

Příloha č. II. Události na Kypru, v Sýrii a Palestině, 1188 – 8. června 1191.
NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191 : Richard Lví srdce, Saladin a zápas o Jeruzalém.*

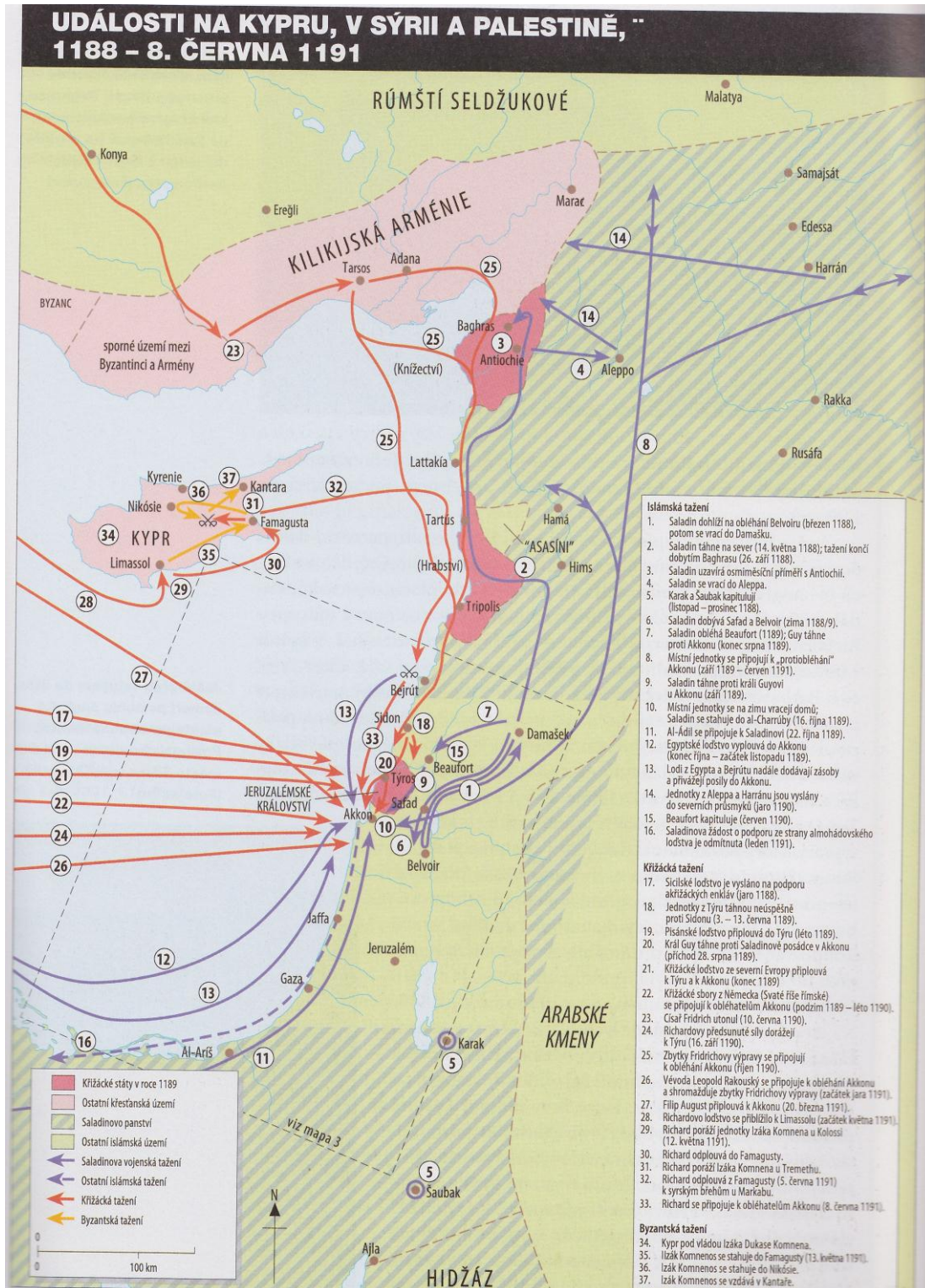
Příloha č. III. Obléhání Akkonu, 1. června – 20. srpna 1191. NICOLLE, D. *Třetí křížová výprava 1191 : Richard Lví srdce, Saladin a zápas o Jeruzalém.*

Příloha č. IV. Politické uspořádání Evropy a přilehlých zemí v 2. pol. 14. století.
LEPAŘ, J. *Politický atlas k všeobecným dějinám středního a nového věku.*

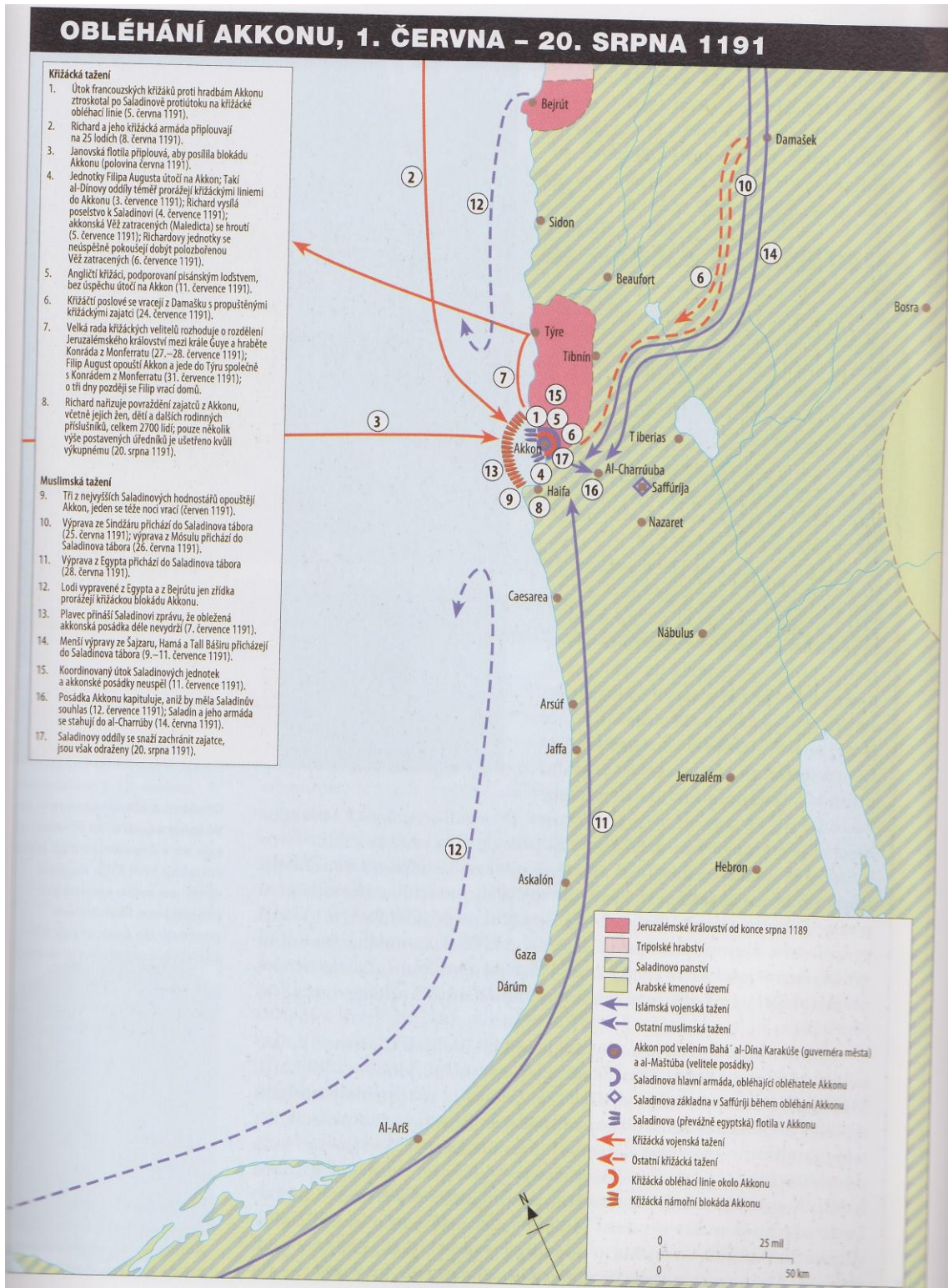
Příloha č. I. Politické uspořádání Evropy a přilehlých zemí v 2. pol. 10. století.

Příloha č. II. Události na Kypru, v Sýrii a Palestině, 1188 – 8. června 1191.

Příloha č. III. Obléhání Akkonu, 1. června – 20. srpna 1191.

Příloha č. IV. Politické uspořádání Evropy a přilehlých zemí v 2. pol. 14. století.

